

**КАФЕДРА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ І ГУМАНІТАРНИХ НАУК
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ГУМАНІТАРНОГО ІНСТИТУТУ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

**ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
V. I. VERNADSKY TAURIDA NATIONAL UNIVERSITY**

**Україна на шляху до Європи:
роль державно-правових і гуманітарних наук
у процесах євроінтеграції та реінтеграції Криму**

Матеріали науково-практичної конференції

(28 травня 2026 року, м. Київ)

Київ 2026

Україна на шляху до Європи: роль державно-правових і гуманітарних наук у процесах євроінтеграції та реінтеграції Криму : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 травня 2026 р.) / відп. ред. С. В. Губарєв. Київ, 2026.

Збірник містить матеріали доповідей учасників науково-практичної конференції «Україна на шляху до Європи: роль державно-правових і гуманітарних наук у процесах євроінтеграції та реінтеграції Криму», яка відбулася 28 травня 2026 року. Конференція була присвячена історії, праву та іншим наукам як інструментам стійкості в умовах сучасних світоглядно-цивілізаційних викликів; також приділялася увага актуальним проблемам законодавства та права.

Рекомендовано до друку НМР ННГІ Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського від 16 червня 2026 року (протокол № 6).

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість і дотримання академічної доброчесності несуть автори.

ЗМІСТ

Вступне слово.....	4
Вавженчук С. Присічні строки при застосуванні правових конструкцій недійсності у разі захисту прав інтелектуальної власності	6
Заблоцький В. П. Соціальні функції міфу та обряду: формування ідентичності та колективної пам'яті	9
Міллер О. Ю. Збереження мовної, культурної та релігійної самобутності корінних народів України як складова реінтеграції Криму	12
Губарєв С. В. Юридична значущість та проблеми впровадження електронних трудових книжок, наказів та заяв	18
Шабалін А. В. Деякі питання зупинення провадження у цивільному судочинстві: на матеріалах судової практики	21
Сорокіна Л. В. Використання адміністративно-правових засобів охорони та захисту прав інтелектуальної власності в умовах набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі.....	24
Чирко Б. В. Анексія та мілітаризація Криму як виклики й загроза Українській державі та Європейському континенту	28
Балдинська А. Європейські стандарти прав людини у формуванні державної політики реінтеграції Криму	32
Недогібченко Є. Форми захисту прав інтелектуальної власності	38
Тіщенко Ю. Роль медіації у вирішенні господарських спорів: правові аспекти	41
Бойченко Т. О. Естетичний вимір міфології та обрядовості: від первісного мистецтва до сучасних форм	44
Тимошенко О. С. Соціальна згуртованість і подолання наслідків окупації: роль гуманітарних наук у реінтеграції Криму за європейськими підходами	48
Рязанцев Є. Захист персональних даних при збиранні, наданні та дослідженні електронних доказів у цивільному процесі	52
Левченко В. Місце гіпнотерапії в системі сучасних психотерапевтичних напрямків: інтегративний потенціал.....	58
Горбатько П. П. Смарт-контракти та цифрові активи в українському цивільному праві: проблеми імплементації та захисту прав учасників електронного обігу	62
Бейлик С. В. Роль архівної справи у збереженні документальної спадщини тимчасово окупованих територій (на прикладі Криму)	67
Шашко Ю. Г. Цивільно-правовий захист честі, гідності та ділової репутації в умовах деокупації: боротьба з мовою ворожнечі та дезінформацією.....	71
Прибіга З. М. Електронне судочинство (e-court) як інструмент забезпечення доступу до правосуддя для громадян на деокупованих територіях	75
Фірсов І. О. Правове становище жителів тимчасово окупованого Криму: гарантії прав і напрями удосконалення правового захисту в умовах євроінтеграції України	79
Костомарова А. П. Механізми цивільної відповідальності за поширення дезінформації як загрози євроінтеграційним процесам.....	83
Гусейнова А. А. Спадкування на тимчасово окупованих територіях: проблеми реалізації прав громадян України та процедура верифікації документів	88

ВСТУПНЕ СЛОВО

**голови організаційного комітету конференції - директора
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського,
кандидата юридичних наук, доцента
Губарєва Сергія Володимировича**

Шановні колеги, вельмишановне товариство, дорогі друзі та гості нашої конференції! Щиро вітаю вас на відкритті науково-практичної конференції "Україна на шляху до Європи: роль державно-правових і гуманітарних наук у процесах євроінтеграції та реінтеграції Криму". Сьогодні ми зібралися не просто для академічної дискусії. Ми зібралися в часи, коли інтелектуальна думка, правова точність та гуманітарна візія є такою ж зброєю та інструментом нашої перемоги й відродження, як і дипломатичні чи військові зусилля.

Наш сьогоднішній діалог об'єднує два фундаментальні вектори, які визначають майбутнє української держави: незворотний рух до європейської спільноти та абсолютну архітектуру відновлення нашої територіальної цілісності. Євроінтеграція та реінтеграція Криму - це не паралельні процеси. Це дві сторони однієї медалі, єдиний шлях оновленої, сильної та правової України. Коли ми говоримо про європейську інтеграцію, ми часто фокусуємося на технічних регламентах, економічних показниках чи адаптації законодавства. Безумовно, це колосальна робота для державно-правових наук.

Нам потрібно побудувати таку правову систему, яка буде органічно інтегрована в європейське правове поле, але водночас захищатиме національні інтереси та враховуватиме наш унікальний історичний досвід. Проте євроінтеграція - це не лише про закони. Це про цінності. І саме тут на авансцену виходять гуманітарні науки. Філософія, історія, соціологія, культура - саме вони дають відповідь на питання, хто ми є у цій великій європейській родині, допомагають віднайти спільні смисли та деконструювати колоніальні міфи, які десятиліттями насаджувалися нашому суспільству.

Друга, надзвичайно болюча і водночас стратегічно важлива тема нашого форуму - це реінтеграція Криму. Правова наука сьогодні має унікальне і безпрецедентне завдання: розробити перехідне правосуддя, механізми притягнення до відповідальності, захисту прав корінних народів та відновлення правопорядку на півострові після років окупації. Ми маємо бути юридично готовими до кожного кроку. Право дасть нам інструменти та правила, а гуманітарні науки - мову та сенси, якими ми будемо говорити з нашими громадянами в Криму. Наша конференція покликана стати містком між теоретичними дослідженнями та практичними рішеннями для державної політики.

Ваші ідеї, папери та дискусії мають лягти в основу реальних стратегій, які наблизять день, коли український Крим разом із вільною Україною святкуватиме наше спільне європейське майбутнє. Я бажаю кожному учаснику плідних дискусій, гострих та конструктивних дебатів, натхнення та сміливих наукових відкриттів. Пам'ятаймо: ми не просто досліджуємо історію чи право - ми їх зараз пишемо. Дякую за вашу працю, за вашу позицію і ласкаво просимо до роботи конференції! Слава Україні!

Вавженчук С. Присічні строки при застосуванні правових конструкцій недійсності у разі захисту прав інтелектуальної власності

*доктор юридичних наук, професор,
в.о. заступника директора з наукової роботи
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
0000-0002-6968-6720*

Наявність присічних строків у разі захисту прав інтелектуальної власності є логічним та виправданим. Це пов'язане із тим, що є необхідність у забезпеченні стабільного майнового обороту в державі. Така стабільність майнового обороту забезпечується через присікання окремих правових можливостей захисту права інтелектуальної власності в судовому або позасудовому порядку (мається на увазі у порядку діяльності Апеляційної палати НОІВ).

Тобто, у такий спосіб можливо перервати ланцюг спорів, що тягнеться за тим чи іншим об'єктом права інтелектуальної власності. Захисту прав інтелектуальної власності досліджувався в роботах Н. Білоусової, О. Дорошенка, В. Жаров, О. Орлюк, Ю. Носіка, К. Панасюка, А. Шабаліна, О. Тверезенко, та ін. На визнання прав інтелектуальної власності недійсними, як спосіб захисту права звертали увагу такі науковці як Є. Гараєв, А. Кодинець, А. Нижний, О. Рапіта, Х. Тарасенко, М. Потоцький та ін.

Робота ґрунтується на численних публікаціях автора (підручниках, навчальних посібниках, монографіях, наукових статтях, тезах тощо) і тією чи іншою мірою відображає його власні раніше опубліковані наукові результати. З огляду на раніше опубліковане, частина цієї праці не містить нових наукових результатів.

У цивільному законодавстві наявні присічні строки у межах яких управнена особа може звернутися в судовому або позасудовому порядку з вимогою про визнання прав на винахід (корисну модель) недійсними (проблеми та недоліки правової конструкції недійсності права описувалася раніше і тому цей аспект не розглядається у цій роботі).

У цьому плані слід мати на увазі, що присічні строки для звернення в судовому порядку з вимогою про визнання прав на винахід (корисну модель) недійсними відрізняються від присічних строків для звернення в позасудовому порядку з вимогою про визнання прав на винахід (корисну модель) недійсними. Також відрізняються й правила їх застосування. Присічні строки для звернення в судовому порядку з вимогою про визнання прав на винахід (корисну модель) недійсними, по суті, належать до позовної давності.

Одразу варто підкреслити, якщо у процесі сторона заявила про застосування строків позовної давності, суд не може не врахувати правила її

застосування. Як відомо, позовна давність поділяється на загальну позовну давність та спеціальну позовну давність. Означений підхід відображений на рівні ст. 257 та ст. 258 ЦК України. Загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки з огляду на нормативне правило ст. 257 ЦК України.

Норми ст. 258 ЦК України містять правила для спеціальної позовної давності (скороченої або тривалої). З огляду на зміст норми ст. 258 ЦК України, спеціальна позовна давність не покриває випадок звернення в судовому порядку з вимогою про визнання прав на винахід (корисну модель) недійсними. Тому, застосувати правила спеціальної позовної давності ст. 258 ЦК України до випадку звернення в судовому порядку з вимогою про визнання прав на винахід (корисну модель) недійсними не можливо.

Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» теж не містить правила позовної давності у разі визнання прав на винахід (корисну модель) недійсними в судовому порядку. Це логічно, адже мета згаданого закону в іншому.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» законодавство України про охорону прав на винаходи (корисні моделі) базується на Конституції України і складається із цього Закону, Цивільного кодексу України, Закону України "Про державну таємницю" та інших нормативно-правових актів.

Із наведених нормативних координат логічно випливає можливість застосувати правила загальної позовної давності ст. 257 ЦК України для випадку звернення в судовому порядку з вимогою про визнання прав на винахід (корисну модель) недійсними. Натомість, якщо мова йде про застосування розглядуваного способу захисту у позасудовому порядку захисту прав, шляхом звернення до Апеляційної палати НОІВ, то такого присічного строку ЦК України не містить.

Зрозуміло, що термін позовної давності стосується лише захисту прав в судовому порядку. На це прямо вказує норма ст. 256 ЦК України, за якою позовна давність - це строк, у межах якого особа може звернутися до суду (курсив наш – С. В.) з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. З огляду на імперативне правило ст. 256 ЦК України, застосувати позовну давність до реалізації способів захисту права в позасудовому порядку захисту права не передбачається можливим а priori [1, с.47].

Відповідний присічний строк передбачено в ст. 33-1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Відповідно до ч. 2 ст. 33-1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», заява про визнання прав на винахід недійсними може бути подана до Апеляційної

палати протягом дев'яти місяців з дати публікації відомостей про державну реєстрацію винаходу.

У адміністративному порядку захисту прав інтелектуальної власності присічний строк у 9 місяців є значно меншим за загальну позовну давність в 3 роки, що застосовується в судовому порядку захисту прав по цій категорії спорів.

Проводячи порівняння з позовною давністю (яка має місце в судовому порядку захисту), присічний строк у 9 місяців, що застосовується у позасудовому порядку захисту прав, за темпоральною ознакою тяжіє не до формату загальної позовної давності, а до формату спеціальної позовної давності, що вказує на асиметричність у підходах захисту прав інтелектуальної власності в судовому та позасудовому порядку захисту прав. У цьому ключі, викликають цікавість й критерії формування присічного строку в 9 місяців [1, с. 47,48].

Враховуючи наведене, постає необхідність осмислити, а можливо й переосмислити підходи до розуміння архітектуру системи присічних строків у разі захисту прав інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Вавженчук С. Я. Дорошенко О.Ф. Реалізація нетрадиційної конструкції «недійсність прав інтелектуальної власності» в судовій та квазісудовій формі захисту прав: сучасний стан та перспективи. Проблеми Законності. 2025. № 3. С. 36-53.

Заблоцький В. П. Соціальні функції міфу та обряду: формування ідентичності та колективної пам'яті

доктор філософських наук, професор

Дослідження соціальних інтеграторів, здатних забезпечувати стабільність та тяглість суспільства, є традиційним завданням соціогуманітарного знання. У часи глобалізаційних трансформацій та кризи традиційних інститутів особливої актуальності набуває переосмислення класичних механізмів соціальної солідарності.

Міф та обряд (ритуал) репрезентують собою таку систему координат, яка не лише легітимізує існуючий соціальний порядок, а й безпосередньо конструює індивідуальну та групову ідентичність через актуалізацію колективної пам'яті. Міф у соціологічному вимірі - це не вигадка чи казка, а жива реальність, у якій людина знаходить відповіді на фундаментальні питання свого буття: "Хто ми?", "Звідки ми прийшли?" та "Якими є наші цінності?".

Як зазначав Мірча Еліаде, міф розповідає про сакральну історію, задаючи зразки [1] для будь-яких людських дій. У контексті формування ідентичності міф виконує кілька критично важливих функцій: Аксіологічна (ціннісно-орієнтаційна): Міф кодифікує базову систему цінностей спільноти (добро/зло, свій/чужий, героїчне/ницісне). Легітимізуюча: Він обґрунтовує існуючі соціальні інститути, ієрархії та норми поведінки, зводячи їх до "початкового", прецедентного часу.

Ідентифікаційна: Спільний міф (наприклад, міф про заснування міста чи етногенез) чітко окреслює межі іншості, трансформуючи конгломерат індивідів у цілісну спільноту ("Ми-групу"). Якщо міф є теоретичною, ментальною моделлю світу, то обряд (ритуал) - це її практичне, тілесне та символічне втілення. Ритуал є механізмом, який переводить абстрактні міфологічні смисли у площину безпосереднього соціального досвіду.

Еміль Дюркгайм у своїй праці "Елементарні форми релігійного життя" довів, що спільні ритуальні дії викликають стан "колективного бурління". Цей стан на емоційному рівні зближує людей, оновлює соціальні зв'язки та змушує індивіда [2] відчувати себе частиною чогось більшого, ніж він сам. Обряд має імперативний характер. Спільне виконання суворо регламентованих рухів, промовляння формул та маніпуляція символами синхронізують поведінку членів групи, створюючи тривкий соціальний клей.

Колективна пам'ять, згідно з Морісом Гальбваксом, не є пасивним сховищем минулого; це соціальна реконструкція, яка служить потребам сьогодення. Міф та [3] обряд є головними регенераторами цієї пам'яті. Обряд періодично "реанімує" міф. Наприклад, щорічні державні свята чи релігійні

літургії за своєю суттю є ритуальним відтворенням заснованих міфів. Завдяки цьому минуле стає теперішнім, а колективна пам'ять захищається від забуття та ентропії.

Хоча природа міфу та обряду суттєво еволюціонувала в процесі історичного розвитку, їхні базові соціальні функції зберегли свою інтеграційну силу, адаптувавшись до нових соціокультурних умов. Розгляд цієї еволюції дозволяє чітко простежити трансформацію форми при збереженні сутності самого явища. У традиційному суспільстві міф мав переважно сакральний, релігійний та космогонічний характер, пояснюючи влаштування всесвіту через діяння богів та першопредків.

Відповідно, обрядові практики існували у формі релігійного культу, календарних ритуалів та складних обрядів ініціації, які фіксували перехід індивіда з одного соціального статусу в інший. Масштаб формування ідентичності тут обмежувався племінними, локальними або конфесійними рамками, а головним медіумом трансляції виступала усна традиція та безпосередня жива дія від покоління до покоління. Натомість у модерному та постмодерному суспільствах відбувається секуляризація міфо-ритуального простору.

Сакральні міфи трансформуються у політичні ідеології, секулярні націотворчі наративи та міфологеми масової культури. Релігійний обряд поступається місцем цивільним та світським практикам - державним церемоніям, офіційним святкам, корпоративним ритуалам та навіть цифровим флешмобам у соціальних мережах. Змінюється і масштаб інтеграції: тепер міф та обряд конструюють ширшу національну, громадянську або глобальну субкультурну ідентичність, спираючись на мас-медіа, державні інститути та цифрові комунікаційні мережі.

Таким чином, сучасні політичні міфи (наприклад, міф про "золотий вік" чи "історичну місію народу") та цивільні ритуали (інавгурації, паради, хвилини [4, 5] мовчання) продовжують виконувати ту саму інтеграційну роль, що й архаїчні культи, забезпечуючи національну єдність та мобілізацію суспільства в кризові періоди. Міф та обряд складають нерозривний динамічний комплекс, що виступає архітектонічним каркасом соціуму. Міф забезпечує суспільство семантичною матрицею, формуючи ціннісно-нормативні межі ідентичності.

Обряд каналізує колективні емоції, трансформуючи ментальні конструкції міфу в тілесні практики солідарності. Разом вони інституціоналізують колективну пам'ять, упереджуючи розпад соціальної тканини та забезпечуючи трансляцію культурного коду від покоління до покоління. Розуміння цих механізмів є ключем до аналізу не лише історичного

минулого, а й сучасних процесів націотворення, ідеологічних маніпуляцій та конструювання нових колективних ідентичностей у глобалізованому світі.

Список використаних джерел:

1. Eliade M. Myth and Reality. New York: Harper & Row, 1963.
2. Durkheim É. The Elementary Forms of Religious Life. Trans. K. E. Fields. New York: Free Press, 1995.
3. Halbwachs M. On Collective Memory. Ed. and trans. L. A. Coser. Chicago: University of Chicago Press, 1992.
4. Bell C. Ritual Theory, Ritual Practice. New York: Oxford University Press, 1992.
5. Assmann J. Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

Міллер О.Ю. Збереження мовної, культурної та релігійної самобутності корінних народів України як складова реінтеграції Криму .

здобувачка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» кафедри державно-правових і гуманітарних наук Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Реінтеграція Криму передбачає не лише відновлення української юрисдикції, а й створення умов для повноцінного здійснення прав людей, які жили на півострові до окупації або були змушені його залишити. Особливого підходу потребує захист самобутності корінних народів: мови, культури, релігії, традицій та інституцій. Відновлення цих прав має відбуватися на засадах недискримінації, участі самих спільнот у формуванні рішень і поваги до їхньої культурної різноманітності.

Мета тез — визначити правові стандарти та практичні напрями збереження мовної, культурної й релігійної самобутності корінних народів України у процесі реінтеграції Криму. Для цього важливо розрізняти спеціальні гарантії, встановлені українським законодавством для корінних народів, загальні права людини та стандарти Ради Європи і Європейського Союзу.

Правовий статус корінного народу в Україні визначений Законом «Про корінні народи України». До корінних народів, які сформувалися на Кримському півострові, закон відносить кримських татар, караїмів і кримчаків [1]. Отже, для аналізу правової політики слід користуватися саме цим визначенням, не ототожнюючи корінні народи з усіма етнічними спільнотами, що проживають у Криму. Закон закріплює право корінних народів на самовизначення у складі України, збереження власних інституцій, мови, історії, традицій і культурної спадщини, а також участь у розробленні програм, які стосуються їхніх прав та інтересів [1].

Важливим міжнародним орієнтиром є Декларація ООН про права корінних народів 2007 року. Вона закріплює право не зазнавати примусової асиміляції, зберігати й розвивати культурну спадщину, релігійні практики та мови, а також брати участь у рішеннях, що безпосередньо стосуються корінних народів [2]. Декларація є актом Генеральної Асамблеї ООН, а не міжнародним договором, тому її положення слід розглядати як важливий стандарт і тлумачний орієнтир у поєднанні з обов'язковими для України договорами та національним законодавством.

Загальні гарантії рівності й недискримінації доповнюються стандартами Ради Європи. Рамкова конвенція про захист національних меншин передбачає

умови для збереження релігії, мови, традицій і культурної спадщини, а також ефективну участь у суспільному житті [3]. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин спрямована на захист і підтримку мов у сферах освіти, культури, медіа, адміністративного та суспільного життя; до мов, щодо яких Україна взяла зобов'язання за Хартією, належить кримськотатарська [4]. Ці інструменти доповнюють спеціальний статус корінних народів за українським законом, але не замінюють його.

Конституція України гарантує розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності корінних народів і національних меншин, а також свободу світогляду та віросповідання [5]. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права захищає свободу релігії та право осіб, які належать до етнічних, релігійних або мовних меншин, користуватися своєю культурою, сповідувати релігію і вживати рідну мову [6]. Європейська конвенція з прав людини гарантує, зокрема, свободу думки, совісті й релігії, свободу вираження поглядів та заборону дискримінації [7]. У сукупності ці норми становлять основу для державної політики, що має забезпечувати як індивідуальні права, так і можливість спільнот підтримувати власні культурні інституції.

Необхідність таких гарантій підтверджує документована міжнародними організаціями ситуація в окупованому Криму. У міждержавній справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» Європейський суд з прав людини у 2024 році встановив численні порушення Європейської конвенції, зокрема у зв'язку з придушенням української мови в освіті, обмеженням свободи вираження поглядів і переслідуванням осіб, які виступали проти окупації [8]. Доповідь Моніторингової місії ООН з прав людини за 2024 рік описує обмеження громадянського простору, свободи релігії та можливості кримськотатарської й української спільнот підтримувати власну культуру й ідентичність [9]. Ці матеріали важливі для документування наслідків окупації та визначення напрямів відновлення, однак конкретні рішення щодо правового статусу осіб і відповідальності мають ухвалюватися на підставі закону та індивідуальної оцінки обставин.

Перший практичний напрям реінтеграції — відновлення можливостей навчатися й отримувати інформацію рідними мовами. Законодавство передбачає право корінних народів створювати заклади освіти або співпрацювати з наявними закладами для вивчення мови, історії та культури [1]. Після деокупації реалізація цієї гарантії потребуватиме підготовки педагогів, навчальних матеріалів, підтримки культурних і освітніх ініціатив та доступу до медіа. Рішення мають враховувати бажання родин, наявність

фахівців і реальні потреби громад, а не зводиться до формального відкриття окремих класів чи курсів.

Мовна політика не має обмежуватися відновленням викладання. Потрібно формувати повний освітній і комунікаційний простір: підтримувати підготовку вчителів, створення підручників, доступ до книжкових фондів, переклад суспільно важливої інформації та розвиток медіа кримськотатарською мовою. Програми мають відповідати наявному попиту й спиратися на консультації з родинами та представницькими органами. Окремої уваги потребують караїмська та кримчацька мови, які Закон України відносить до мов корінних народів і для яких закон передбачає державну підтримку збереження та розвитку [1]. Такі заходи мають бути добровільними та узгоджуватися з гарантією вивчення української мови як державної.

Другий напрям — забезпечення релігійної свободи та збереження культурної спадщини. Держава має гарантувати людям можливість вільно обирати й сповідувати релігію, діяти релігійним громадам і зберігати доступ до місць культурного та духовного значення. Відновлення прав не повинно перетворюватися на втручання держави у внутрішні справи релігійних організацій. Практичні заходи можуть включати облік пошкоджених або втрачених об'єктів, доступ до архівів і музейних фондів, повернення майна у передбаченому законом порядку та фахову оцінку потреб у відновленні. Важливими є також охорона історичної топоніміки й передавання нематеріальної спадщини наступним поколінням.

Збереження культурної пам'яті передбачає роботу з архівами, музейними фондами, пам'ятками та історичними назвами. Закон «Про корінні народи України» передбачає відновлення історичної топоніміки за участю представницьких органів [1]. Реалізуючи цю норму, важливо забезпечити фахову перевірку історичних відомостей, відкритість процедур і можливість місцевих громад та науковців долучатися до обговорення. Документування втрат і доступ до культурних об'єктів мають здійснюватися з повагою до прав власників, релігійних громад і законних користувачів. Такий підхід допоможе відновлювати спадщину без політизації наукових рішень і без виключення з процесу самих носіїв традицій.

Третій напрям — реальна участь корінних народів у формуванні реінтеграційної політики. Закон України передбачає взаємодію державних органів із представницькими органами корінних народів, зокрема під час розроблення програм, що стосуються їхніх прав та інтересів [1]. На практиці консультації мають відбуватися завчасно, з наданням повної інформації та можливістю впливати на зміст рішень. До обговорення варто залучати не лише

представницькі структури, а й жінок, молодь, внутрішньо переміщених осіб, релігійні та культурні об'єднання. Такий формат допоможе виявляти різні потреби й запобігати ситуації, коли політика розробляється без участі людей, на яких вона спрямована.

Національна Стратегія деокупації та реінтеграції Криму визначає захист прав людини та залучення громадянського суспільства важливими складовими державної політики [10]. Її реалізація у сфері прав корінних народів потребує послідовного плану: оцінки освітніх, культурних і релігійних потреб; підготовки фахівців та установ; фінансування програм; визначення відповідальних органів і критеріїв результативності. Після деокупації необхідно забезпечити безперервність освітніх і соціальних послуг, відновити українські реєстри та установи й передбачити доступні процедури звернення та оскарження. Регулярний моніторинг має оцінювати не лише кількість ухвалених актів, а й те, чи можуть люди фактично користуватися гарантованими правами.

Ресурсне забезпечення має бути передбачене заздалегідь. Йдеться про фінансування освіти й культурних програм, підготовку педагогів, мовних фахівців та працівників органів влади, а також про підтримку представницьких і громадських ініціатив. Доцільно визначити прозорий порядок розподілу коштів, критерії доступу до програм і звітність за результатами. Участь міжнародних партнерів може доповнювати державне фінансування, але не замінювати відповідальності України за виконання власних законів і міжнародних зобов'язань. Показниками результату можуть бути доступність навчання мовами корінних народів, сталість культурних установ, можливість отримувати інформацію та реальна участь громад у рішеннях.

Збереження самобутності корінних народів пов'язане і з євроінтеграційним курсом України. Під час вступу до Європейського Союзу питання основоположних прав, недискримінації та захисту меншин є частиною оцінювання реформ [11]. Водночас стандарти ЄС не слід ототожнювати зі стандартами Ради Європи: Європейська конвенція, Рамкова конвенція та Мовна хартія є окремими міжнародними договорами Ради Європи, тоді як *acquis* ЄС має власну систему джерел. Для України важливо узгоджувати ці інструменти, дотримуючись кожного з відповідних зобов'язань.

Отже, захист мовної, культурної та релігійної самобутності кримських татар, караїмів і кримчаків має бути системною складовою реінтеграції Криму. Правові гарантії повинні супроводжуватися доступними освітніми,

культурними та релігійними послугами, належним ресурсним забезпеченням і змістовною участю представницьких органів та громад. Реінтеграційна політика буде відповідати стандартам прав людини тоді, коли вона не лише проголошує рівність, а й створює реальні умови для збереження та розвитку самобутності кожного корінного народу.

Список використаних джерел

1. Про корінні народи України : Закон України від 01.07.2021 № 1616-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20>.
2. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples : adopted by General Assembly resolution 61/295 of 13 September 2007. URL: https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/UNDRIP_E_web.pdf.
3. Framework Convention for the Protection of National Minorities. Strasbourg, 1 February 1995. ETS No. 157. URL: <https://rm.coe.int/16800c10cf>.
4. European Charter for Regional or Minority Languages. Strasbourg, 5 November 1992. ETS No. 148. Declarations by Ukraine. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?codeNature=10&codePays=U&module=declarations-by-treaty&numSte=148>.
5. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted 16 December 1966. United Nations Treaty Series. Vol. 999. P. 171. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>.
7. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Rome, 4 November 1950. ETS No. 005. URL: <https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights>.
8. European Court of Human Rights. Ukraine v. Russia (re Crimea) [GC], nos. 20958/14 and 38334/18, judgment of 25 June 2024. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-235139>.
9. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Ten Years of Occupation by the Russian Federation: Human Rights in the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol, Ukraine. 28 February 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/Ten-Years-of-Occupation-by-the-Russian-Federation-Human-Rights-in-the-Autonomous-Republic-of-Crimea-and-the-City-of-Sevastopol-Ukraine-EN>.

10. Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя : Указ Президента України від 24.03.2021 № 117/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533>.
11. European Commission. Ukraine Report 2025. Brussels, 4 November 2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecde7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf.

**Губарєв С. В. Юридична значущість та проблеми впровадження
електронних трудових книжок, наказів та заяв**

доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук

Навчально-наукового гуманітарного інституту

Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського,

кандидат юридичних наук, доцент

Масштабна цифровізація державного та приватного секторів в Україні суттєво трансформувала інститут трудового права. Відправною точкою реформи стало прийняття Закону України № 1217-IX, який запустив п'ятирічний перехідний період для оцифрування відомостей про трудову діяльність. Завершення цього процесу вивело на новий рівень дискусії щодо правової визначеності, автентичності та захисту прав суб'єктів трудових відносин в електронному середовищі.

Попри очевидні переваги, правозастосовна практика стикається із системними техніко-юридичними колізіями, які потребують наукового осмислення та нормативного врегулювання. Правовий статус електронних документів у сфері праці базується на засадах Законів України "Про електронні документи та електронний документообіг" та "Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги".

ЕТК не є окремим файлом чи документом у класичному розумінні, а є структурованим масивом даних у Реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування. Відомості з Реєстру мають статус офіційного підтвердження стажу. Належним чином сформований витяг є першоджерелом для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та призначення пенсій.

Після внесення даних до Реєстру паперова книжка видається працівнику на зберігання і за його бажанням може вестися паралельно, але пріоритетне юридичне значення мають саме цифрові дані. Кадровий електронний документообіг (КЕДО) охоплює внутрішні документи підприємства.

Юридична значущість наказів керівника та заяв працівника в електронній формі визнається за умов дотримання ст. 7 Закону № 851-IV: Накладання кваліфікованого електронного підпису (КЕП) прирівнює електронний кадровий наказ до паперового аналога із власноручним підписом керівника та печаткою установи. Попри легітимізацію КЕДО на законодавчому рівні, на практиці роботодавці та працівники стикаються з комплексом бар'єрів.

Найбільш критичним юридичним вузлом є верифікація періодів роботи до 2004 року (до запровадження поняття "страховий стаж"). Якщо записи в

паперовій трудовій книжці за цей період містять виправлення, нечіткі печатки чи неузгоджені формулювання, Пенсійний фонд України (ПФУ) відхиляє скан-копії. В результаті виникає ситуація правової невизначеності: паперовий документ уже не перебуває на балансі підприємства, а електронний реєстр не містить повних даних.

Заяви про прийняття, звільнення або надання відпустки є первинними документами волевиявлення. Законодавство дозволяє використання Удосконаленого електронного підпису (УЕП) або КЕП. Проте виникають спори у судовому порядку: Обов'язок забезпечення працівників електронними підписами часто перекладається на роботодавця.

У разі відсутності у працівника КЕП, використання звичайних месенджерів (Viber, Telegram) для подачі заяв без підписання КЕП створює суттєві ризики визнання звільнення чи переведення незаконним у судовому порядку, якщо внутрішніми актами підприємства не було чітко врегульовано альтернативні канали комунікації відповідно до ст. 29 КЗпП. Процес перевірки скан-копій бек-офісом ПФУ може тривати місяцями.

Наявність статусів "Відхилено" або "Не визначено" через технічні вимоги (наприклад, сканування з роздільною здатністю менше ніж 300 dpi або у форматі, відмінному від PDF/JPEG) позбавляє кадровиків можливості оперативно бачити актуальний статус страхового стажу новоприйнятого працівника. Для мінімізації ризиків та оптимізації КЕДО пропонується впровадження таких кроків на державному та локальному рівнях: 1.

Удосконалення внутрішнього кадрового аудиту: Роботодавцям необхідно запровадити Положення про електронний документообіг, де чітко прописати перелік допустимих КЕП/УЕП, платформ для обміну даними та фіксації часу відправлення заяв і наказів.

2. Спрощення механізму виправлення помилок у Реєстрі: Необхідно надати роботодавцям ширші інструменти коригування історичних даних у кабінеті страхувальника на порталі ПФУ без обов'язкового залучення судових процедур, якщо помилка має суто орфографічний або технічний характер.

3. Підвищення інклюзивності цифрових інструментів: Інтеграція функціоналу підписання кадрових документів через застосунок "Дія" (Дія.Підпис) безпосередньо у внутрішні CRM/HRM-системи компаній значно знижує поріг входу для лінійного персоналу. Впровадження електронних трудових книжок, електронних наказів та заяв є незворотним етапом розвитку трудового права України. Юридична значущість цих інструментів є повноцінною та підтвердженою чинною нормативно-правовою базою.

Проте стабільність системи нівелюється техніко-юридичними проблемами: низькою якістю верифікації історичного стажу, ризиками

несанкціонованого доступу до персональних даних та недостатньою врегульованістю використання засобів мобільної комунікації як первинних джерел волевиявлення. Подальше реформування має змістити фокус із загальної цифровізації на підвищення правової визначеності та створення чітких алгоритмів захисту прав працівників у цифровому трудовому просторі.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі" від 05.02.2021 № 1217-ІХ.

2. Закон України "Про електронні документи та електронний документообіг" від 22.05.2003 № 851-ІV.

3. Порядок подання відомостей про трудову діяльність працівника, робітника, службовця в електронній формі, затверджений Постановою Правління Пенсійного фонду України № 11-1.

**Шабалін А. В. Деякі питання зупинення провадження у
цивільному судочинстві: на матеріалах судової практики**

*к.ю.н., ст. дослідник, завідувач відділу питань захисту прав
інтелектуальної власності НДІ інтелектуальної власності НАПрН України,
доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук ТНУ імені В.І.
Вернадського, адвокат*

Війна в Україні ставить перед теоретиками та практиками необхідність вирішення різних проблем, у тому числі і в сфері судового захисту як основного демократичного правового інституту завданням якого є захист, визнання порушеного права/законного інтересу.

У плані викладеного представляється цікавим позиція вищої судової інстанції щодо підстав зупинення провадження у цивільній справі, особливо щодо процесуальних прав військослужбовців (учасників процесу, які мають такий статус). Відповіді на ці питання, що мають принципове значення для судової практики, надала Велика Палата Верховного Суду у справі № 754/947/22. Відповідну постанову від 12 листопада 2025 року нещодавно оприлюднено в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

У ній здійснено комплексне тлумачення пункту 2 частини першої статті 251 ЦПК України та визначено межі його застосування з урахуванням цілей і завдань цивільного судочинства [1]. Тлумачення пункту 2 частини першої статті 251 ЦПК України, за позицією Великої Палати, має здійснюватися з урахуванням мети, яку переслідував законодавець.

Ця норма спрямована на забезпечення захисту прав осіб, які в умовах воєнного стану виконують конституційний обов'язок щодо захисту незалежності та територіальної цілісності України, тобто військовослужбовців (п.95) [1]. У чинній редакції процесуального закону суд не просто наділений правом, а зобов'язаний зупинити провадження, якщо сторона або третя особа з самостійними вимогами перебуває у складі Збройних Сил України чи інших військових формувань, переведених на воєнний стан або залучених до проведення антитерористичної операції (п.96). Такий припис є спеціальною процесуальною гарантією, спрямованою на захист військовослужбовців, які через виконання обов'язку, передбаченого статтею 65 Конституції України, об'єктивно позбавлені можливості повноцінно брати участь у судовому процесі та належним чином відстоювати свої права й інтереси (п.97) [1]. Разом із тим Велика Палата наголосила, що норма про обов'язкове зупинення провадження не може тлумачитися та застосовуватися механічно, без урахування волі та інтересів самого військовослужбовця як учасника цивільного процесу [1].

Зокрема, правило пункту 2 частини першої статті 251 ЦПК України не підлягає застосуванню у випадках, коли його реалізація прямо суперечить інтересам військовослужбовця, який звернувся до суду як позивач, або бере участь у справі як відповідач чи третя особа з самостійними вимогами, і при цьому наполягає на продовженні розгляду справи по суті, навіть за його відсутності (п.102) [1]. Ключовим критерієм у вирішенні питання про зупинення провадження є саме волевиявлення військовослужбовця (п.

103). Якщо такий учасник процесу прямо просить суд продовжити розгляд справи, незважаючи на проходження військової служби, це слід розцінювати як достатню та належну підставу для незастосування зупинення провадження (п.104). Застосування правила про обов'язкове зупинення провадження, передбаченого пунктом 2 частини першої статті 251 ЦПК України, всупереч волі особи, на захист якої воно спрямоване, Велика Палата кваліфікувала як прояв надмірного процесуального формалізму [1]. Застосування правила про обов'язкове зупинення провадження, передбаченого пунктом 2 частини першої статті 251 ЦПК України, всупереч волі особи, на захист якої воно спрямоване, Велика Палата кваліфікувала як прояв надмірного процесуального формалізму [1].

У контексті вищевикладеного ВП надалі зазначала, що подібний підхід фактично трансформує процесуальну гарантію у перешкоду доступу до правосуддя, призводить до необґрунтованого затягування розгляду справи та порушує право на судовий розгляд упродовж розумного строку. Це несумісно як із завданнями цивільного судочинства, так і зі стандартами статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (п.110) [1]. Велика Палата зазначила, що відповідний підхід зберігає чинність доти, доки військовослужбовець — сторона у справі або третя особа з самостійними вимогами — не заявить про бажання скористатися гарантією зупинення провадження, передбаченою процесуальним законом (п.111) [1]. Велика Палата сформулювала наступні основні висновки: По-перше, з моменту запровадження воєнного стану і до його скасування або припинення Збройні Сили України та інші військові формування, створені відповідно до закону, вважаються такими, що переведені на воєнний стан. По-друге, у період воєнного стану та загальної мобілізації зупинення провадження можливе лише за наявності належних доказів перебування учасника справи на військовій службі, зокрема військового квитка чи відповідних наказів командування.

Зазначена судова позиція безумовно буде братися до уваги у різних категоріях цивільних справ (враховуючи універсальність позиції ВП, також і в господарському судочинстві) з участю військових, у тому числі і у справах

пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності – на об'єкти права ІВ створених під час проходження служби [2], [3]

Список використаних джерел:

1. Велика Палата Верховного Суду у справі № 754/947/22. постанову від 12 листопада 2025 року. URL : <https://nv.zt.court.gov.ua/sud0616/pres-centr/general/1919417/> (дата звернення: 02.02.2026).

2. Шабалін А.В. Захист права інтелектуальної власності в господарському судочинстві. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 36 (75) № 2 2025. С. 73-78.

3. Окремі питання теорії і практики захисту права інтелектуальної власності: монографія / А.В. Шабалін, О.О. Штефан- К.: Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. 2025.104 с.

**Сорокіна Л. В. Використання адміністративно-правових засобів
охорони та захисту прав інтелектуальної власності в умовах набуття
Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі**
*доктор філософії у галузі «Право», науковий співробітник Науково-
дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії
правових наук*

На шляху України до євроінтеграції важливим видається вдосконалення правової бази у сфері інтелектуальної власності відповідно до міжнародних стандартів. Сфера адміністративно-правових засобів охорони та захисту прав інтелектуальної власності хоча видається розвинутою, проте також потребує вдосконалення.

Особливо видається важливим розвинути напрацювання в цій сфері, які вже були раніше до тої нормативної бази, яка має бути пристосована до нових умов, які складаються в країні.

Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність (абзац перший статті 9 КУпАП).

Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності (абзац другий статті 9 КУпАП). Юридичний склад адміністративного правопорушення - це передбачена нормами адміністративного права сукупність ознак, при наявності яких те чи інше протиправне діяння можна кваліфікувати як правопорушення. До цих ознак належать: об'єкт; об'єктивна сторона; суб'єкт; суб'єктивна сторона.

Об'єкт адміністративного правопорушення - це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, яким завдано шкоди адміністративним правопорушенням. Іншими словами, це те, на що спрямовано адміністративне правопорушення. Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення - це зовнішні ознаки та обставини які характеризують адміністративне правопорушення. Суб'єкт адміністративного правопорушення - це особа, яка вчинила адміністративне правопорушення.

Суб'єктом адміністративного правопорушення може бути фізична особа, яка досягла 16-річного віку, та юридична особа незалежно від форми власності. Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення - внутрішнє (психічне) ставлення суб'єкта правопорушення до скоєного діяння і його шкідливих наслідків. Адміністративному правопорушенню властиві

такі загально-правові ознаки: діяння (дія чи бездіяльність); протиправність; суспільна небезпека; загроза громадському порядку; винність; карність. [1] Є.В.

Юркова дає визначення адміністративної відповідальності у сфері захисту права інтелектуальної власності. Це система засобів психологічного або фізичної дії на свідомість і поведінку фізичних осіб, яка виражається в застосуванні органами державної влади до суб'єкта, який скоїв викрадення об'єкта інтелектуальної власності (адміністративне правопорушення), певного заходу державно-правового примусу – адміністративного примусу [2].

Тим самим, провідне місце у системі адміністративно-правового захисту права інтелектуальної власності займають адміністративні стягнення, які застосовуються судами системи судоустрою України до осіб які порушують право інтелектуальної власності.

У відповідності до КУпАП посадові особи Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ), правоохоронних органів за порушення права інтелектуальної власності мають право складання на фізичних осіб протоколи про адміністративні правопорушення за статтями 51-2 «Порушення прав та об'єкт права інтелектуальної власності», 156-3 «Порушення встановлених законодавством вимог щодо заборони реклами та спонсорства тютюнових виробів», 164-3 «Недобросовісна конкуренція», 164-6 «Демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів», 164-7 «Порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів», 164-13 «Порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорту дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорту обладнання чи сировини для їх виробництва», 164-17 «Порушення умов і правил, що визначають порядок припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет», 164-18 «Наведення завідомо недостовірної інформації у заявах про припинення авторського права і (або) суміжних прав, вчинених з використанням мережі Інтернет».

Об'єктом адміністративного правопорушення права інтелектуальної власності є об'єкт права інтелектуальної власності (твір, винахід тощо). Об'єкт права інтелектуальної власності зазнає посягань з боку порушника і тому також є об'єктом адміністративно-правової охорони.

Об'єктивна сторона адміністративного порушення права інтелектуальної власності – це протиправне діяння – дія чи бездіяльність (значна більшість порушення чинного законодавства, що вчиняється шляхом

протиправних дій (наприклад, викрадення чужого майна, виробництво, зберігання продаж контрафактної продукції тощо).

Суб'єкт адміністративного правопорушення права інтелектуальної власності – це сам порушник, який вчиняє протиправне діяння – фізична особа, яка досягла 16-річного віку, та юридична особа незалежно від форми власності. Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення права інтелектуальної власності – це внутрішнє ставлення до скоєного правопорушення – наявність умислу та вини (умисне виготовлення контрафактної продукції). Є.В.

Юркова виділяє такі засоби адміністративно-правової відповідальності у сфері інтелектуальної власності. Це система різноманітних способів діяльності органів і посадових осіб Державного департаменту інтелектуальної власності МОН України, органів внутрішніх справ, Антимонопольного комітету України щодо здійснення реєстрації об'єктів інтелектуальної власності, видачі на них охоронних документів та застосування до порушників режиму інтелектуальної власності засобів адміністративного примусу; – методи переконання є засобами попередження протиправних посягань на про інтелектуальної власності, при цьому найбільш часто використовуються засоби: агітації, інформованості, гласності, забезпечення з дотримання балансу між свободою інформації та захистом, критики антигромадських вчинків, заохочення фізичних та юридичних осіб, які активно беруть участь в охороні права інтелектуальної власності; – адміністративна відповідальність, як це провідний засіб адміністративного примусу – це система засобів психологічного або фізичної дії на свідомість і поведінку фізичних осіб, яка виражається в застосуванні органами державної влади до суб'єкта, який скоїв викрадення об'єкта інтелектуальної власності (адміністративне правопорушення), певного заходу державно-правового примусу – адміністративного примусу; – до осіб які порушують право інтелектуальної власності, у відповідності до КУпАП посадові особи Департаменту інтелектуальної власності, органів внутрішніх справ за здійснення викрадення об'єктів права інтелектуальної власності мають право складання на фізичних осіб протоколи про адміністративні правопорушення за ст. 51-2, 164-3, 164-6, 164-7, 164-9, 164-13 КУпАП [2].

В умовах євроінтеграційних процесів, які тепер переживає Україна, важливим є зберегти всі ті напрацювання в сфері адміністративно-правової охорони права інтелектуальної власності, які існували до сьогодні. КУпАП хоча і являється Кодексом 1984 року, прийнятим ще за Радянських часів, проте в процесі перехідного періоду дане нормативне регулювання допомогло

пройти перехідний період від тоталітарного режиму до демократії з мінімальними ризиками.

Звичайно Кодекс СРСР містить в собі дещо застаріли норми, проте нормативна база постійно оновлювалась і той факт, що Кодекс містить в собі приписи які стосуються права інтелектуальної власності є відтворенням сучасної моделі економічних відносин. В Верховній Раді України наразі знаходиться проєкт Закону про Вищий суд з питань інтелектуальної власності 6487 від 29.12.2021 року, який включений до порядку денного за № 4229-IX від 10.02.2025 року.

Формально Вищий суд з питань інтелектуальної власності створений Указом Президента України від 29 вересня 2017 року. Кандидати в судді подали свої документи до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України ще у 2018 році. Проте закон досі не проголосований. І хоча в проєкті Закону не визначені категорії спорів, які має розглядати новостворений суд, позиція Уряду цілком доречна і зрозуміла.

Отже, Україна в майбутньому планує стати членом Європейського Союзу і наразі відбувається вдосконалення законодавчої бази для майбутнього членства. Звичайно КУПАП хоча в деякій мірі врегульовує правовідносини, пов'язані з адміністративною відповідальністю у сфері інтелектуальної власності, але все ж створення єдиного органу, який би вирішував спори у сфері інтелектуальної власності, є безперечним досягненням правової науки та законотворення.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X;
2. Юркова Є.В. Засоби адміністративно-правової охорони права інтелектуальної власності/Держава і право, Випуск 49, С. 234-237.

Чирко Б. В. Анексія та мілітаризація Криму як виклики й загроза Українській державі та Європейському континенту

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри Державно-правових і гуманітарних наук

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Анексія та подальша мілітаризація Криму російськими агресорами є однією з найбільш важливих, драматичних й трагічних проблем в сучасній історії Української держави. Окупація Криму агресором як і трагічні наслідки цього акту міжнародного вандалізму, брутального порушення путінською клікою фундаментальних основ міжнародного права - в центрі уваги вищого державно-політичного й військового керівництва Української держави, українського суспільства, мільйонів громадян країн європейського континенту.

Зупинимося на основних етапах анексії й мілітаризації Криму, а також військових й політичних наслідків цього міжнародного злочину як для Української держави так і багатьох країн Східної, Центральної та Південної Європи.

Не викликає сумніву, що операції по анексії Криму з його подальшою мілітаризацією є невід'ємними складовими загальної стратегії путінського режиму по знищенню Української державності, українського суспільства, окупації України та перетворення її на звичайний регіон Російської федерації без будь-яких ознак державної, політичної, суспільної, етнічної, етнонаціональної й духовно-культурної суб'єктності.

З військово-політичної точки зору для реалізації цих злочинних намірів необхідно було створити відповідний плацдарм для подальшої агресії по відношенню до Української держави. Утворення такого плацдарму можна було забезпечити тільки в результаті анексії та мілітаризації Криму.

Розглядаючи хроніку подій відзначимо, що спецоперація російських агресорів із захоплення Криму почалася за 3 дні до закінчення зимової Олімпіади в Сочі, що проходила з 7 по 23 лютого 2014 р. 20 лютого 2014 р. з Козачої бухти в Севастополі, де базувалася 810-та бригада морської піхоти Чорноморського флоту Росії із Севастополя вийшла колона російської бронетехніки. Це пояснювалося тим, що Чорноморський флот Росії переводить свої частини на посилений режим охорони «через складну політичну ситуацію» в Україні.

Йшлося про те, що частини морської піхоти повинні посилити охорону військових частин Чорноморського флоту в різних місцях Криму.

В зв'язку з цим відзначимо, що частини Чорноморського флоту Росії, крім Севастополя, знаходилися і в інших регіонах Криму, зокрема, поряд із

Сімферополем (військовий аеродром морської авіації в селищі Гвардійське), а також у Феодосії. 20-23 лютого «для охорони одного із стратегічних об'єктів» з Тольятті до Криму була надіслана окрема бригада спецназу (підрозділів спеціального призначення) Головного розвідувального управління Генерального штабу Збройних сил Російської федерації.

Звернемо увагу на те, що вже 23 лютого 2014 р. під контроль російських агресорів фактично перейшов Севастополь – в місті на мітингу був обраний «народний мер», а також створені так звані «загони самооборони». Привертає увагу й те, що спільно із загонами «самооборони» почали діяти російські військові у формі без розпізнавальних знаків. Саме вони пізніше отримали назву «зелених чоловічків». 23 лютого 2014 р. завершилася зимова Олімпіада в Сочі.

Кораблі Чорноморського флоту Російської федерації, що забезпечували безпеку олімпіади, попрямували до Новоросійська. 24 лютого 2014 р. російські бронетранспортери повністю перекрили в'їзди до Севастополя. Саме Севастополь став початковим пунктом окупації Криму, оскільки тут, згідно з договором з Україною, базувався штаб Чорноморського флоту Росії, його основний корабельний склад та морська піхота. 24 лютого 2014 р.

«олімпійська» ескадра Чорноморського флоту Російської федерації прийняла на борт в Новоросійську частини спецназу повітряно-десантних військ і морської піхоти з бойовою технікою для окупації Криму та вийшла курсом на Севастополь. 25 лютого 2014 р. в Крим прибув підрозділ спецназу Головного розвідувального управління з Ульяновська. 27 лютого 2014 р. [1, 2] розвідувально-диверсійною групою спецназу повітряно-десантних військ, яка прибула з Севастополя у військовій формі без розпізнавальних знаків, були захоплені будівля Верховної Ради і Ради міністрів Автономної республіки Крим у Сімферополі. 1 березня 2014 р. російський диктатор Путін запросив у Ради федерації дозвіл на використання російських військ «до стабілізації суспільно-політичної ситуації» в Україні.

Рада федерації прохання задовольнила. У цей же день у Севастополь увійшли два великі десантні кораблі Балтійського флоту Російської федерації «Калинінград» і «Минск» з десантниками і технікою з Новоросійська. 3 березня 2014 р. кораблі Чорноморського флоту Російської федерації заблокували вихід із Севастопольської бухти для запобігання можливого виходу в море кораблів Військово-морських сил України або заходу в порт флагману військово-морських сил України фрегата «Гетьман Сагайдачний».

Почалося блокування всіх військових частин України в Криму, яке тривало до 25 березня 2014 р. Після окупації Криму російські агресори розпочали активну мілітаризацію кримського півострова. У березні-квітні

2014 р. в Криму були розгорнуті берегові ракетні комплекси «Бастіон», призначені не тільки для поразки надводних кораблів, а й наземних цілей. Один «Бастіон» з крилатими ракетами «Оникс» здатний забезпечити захист узбережжя довжиною понад 600 км.

Також у березні-квітні 2014 р. російські агресори додатково перекинули до Криму берегові ракетні комплекси «Бал», здатні поразати цілі на дальності 120-260 км. Мобільні варіанти комплексу «Бастіон» можуть бути оснащені ракетами з ядерною боеголовкою. Поряд з цим в Крим почали передаватися й оперативно-тактичні ракетні комплекси «Искандер М» та «Искандер К», з дальністю польоту в 260-500 км, які також можуть бути укомплектовані ракетами з ядерною боеголовкою.

В Чорноморському регіоні російські агресори почали розміщати крилаті ракети морського базування «Калибр» з дальністю польоту понад 2000 км. Підкреслимо, що розташування крилатих ракет «Калибр» призвела до значної зміни військового балансу в регіоні та становить загрозу для багатьох країн Європейського регіону. Мається на увазі те, що ракетні комплекси «Калибр», розташовані у чорноморському регіоні можуть досягати цілі на території всіх країн Європи (крім Норвегії, Великої Британії та Іспанії).

Підсумовуючи сказане можна стверджувати, що анексія й мілітаризація Криму є викликом й загрозою не тільки Українській державі але й країнам Європейського континенту. В той же час, не викликає сумніву і те, що героїчна боротьба українського народу є і в подальшому буде запорукою протистояння агресору, розгрому ворога та перспективного повернення захоплених територій (Крим, Донецьк, Луганськ, частини Херсонщини та Запоріжжя).

Розгром російського агресора відкриє нову сторінку в історії Українського народу – повернення до мирного життя, розбудови Українського суспільства та Української державності – невід'ємної складової та гідного співучасника європейської й світової цивілізації. В той же час героїчна боротьба українського народу з російською агресією є також запорукою й гарантією безпеки для Європейського континенту. [3, 4]

Список використаних джерел:

1. Генеральна Асамблея ООН. Територіальна цілісність України: резолюція A/RES/68/262 від 27.03.2014. URL: <https://undocs.org/A/RES/68/262>.
2. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, 22.02.2014–12.09.2017. 25.09.2017. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_EN.pdf.

3. Генеральна Асамблея ООН. Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (Україна), а також частин Чорного й Азовського морів: резолюція A/RES/73/194 від 17.12.2018. URL: <https://undocs.org/A/RES/73/194>.

4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.

Балдинська А.Р. Європейські стандарти прав людини у формуванні державної політики реінтеграції Криму

*Здобувачка I курсу кафедри державно-правових і гуманітарних наук
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»*

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Тимчасова окупація Автономної Республіки Крим і міста Севастополя поставила перед Україною завдання не лише відновити суверенітет і ефективну дію українських інституцій та законодавства, а й забезпечити умови для відновлення прав людини, довіри до державних інституцій та мирного співіснування. Тому реінтеграція має розглядатися як тривалий правовий і суспільний процес, що охоплює безпекові, адміністративні, соціальні, культурні та гуманітарні заходи. Його нормативною основою є Конституція України, міжнародне право, європейські стандарти прав людини та законодавство України.

Мета тез — визначити, як стандарти захисту прав людини Ради Європи та вимоги, пов'язані з європейською інтеграцією України, можуть бути враховані під час підготовки державної політики реінтеграції Криму. Для цього важливо розрізняти міжнародно-правові зобов'язання України, рекомендаційні орієнтири та запропоновані напрями майбутнього законодавчого регулювання.

Першим орієнтиром є принцип територіальної цілісності України та невизнання зміни статусу Криму внаслідок окупації. Генеральна Асамблея ООН підтвердила територіальну цілісність України в її міжнародно визнаних кордонах і зазначила, що референдум 16 березня 2014 року не може бути підставою для зміни статусу Криму [1]. Норми міжнародного гуманітарного права також передбачають, що окупація не позбавляє захищених осіб гарантій Женевської конвенції та не може змінити їхній правовий статус [2]. Ці положення визначають межі державної політики: заходи з реінтеграції мають відновлювати конституційний лад України та гарантувати права людей, а не закріплювати наслідки незаконної зміни статусу території.

Національну рамку визначає Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території АР Крим і міста Севастополя, затверджена Указом Президента України № 117/2021. У ній реінтеграція охоплює, серед іншого, правовий, гуманітарний, інформаційний і соціальний напрями, захист прав і свобод, інклюзивний суспільний діалог та підготовку до управління деокупованою територією [3]. Отже, виконання цієї Стратегії потребує узгоджених рішень органів державної влади та постійного залучення

громадянського суспільства, внутрішньо переміщених осіб, представників корінних народів і громад Криму.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» формує загальні правові засади захисту громадян і визначає особливості правового режиму окупованої території [4]. Для постдеокупаційного періоду потрібні чіткі процедури, які деталізують, як саме відновлюватимуться адміністративні послуги, робота реєстрів і доступ до правосуддя. Доцільно передбачити єдині вимоги до подання доказів, строки розгляду заяв, правову допомогу та доступне оскарження. Такі правила мають бути зрозумілими людині, яка втратила документи, не може отримати відомості з реєстрів або тривалий час не мала доступу до українських установ.

Практика Європейського суду з прав людини має значення для документування порушень і визначення міжнародно-правової відповідальності. У рішенні Великої Палати у міждержавній справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» від 25 червня 2024 року Суд встановив численні порушення Конвенції, що утворювали адміністративну практику, зокрема щодо свободи, справедливого суду, вираження поглядів, релігії та недискримінації [5]. Доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини про десять років окупації також описує обмеження громадянського простору, свободи вираження поглядів і можливості зберігати культурну та мовну самобутність [6]. Ці документи не замінюють національних рішень щодо реінтеграції, але дають доказову основу для оцінки потреб постраждалих груп і визначення пріоритетів відновлення прав.

Європейська конвенція з прав людини закріплює мінімальні гарантії, які держава має забезпечувати в межах своєї юрисдикції [7]. У підготовчому періоді до деокупації ці гарантії доцільно враховувати під час розроблення законів і процедур, що стосуватимуться доступу до правосуддя, свободи пересування, захисту приватного життя, власності, недискримінації та ефективного засобу юридичного захисту. Після відновлення контролю над територією важливо передбачити доступні адміністративні та судові механізми, здатні розглядати індивідуальні заяви й надавати ефективне поновлення порушених прав.

Окремої уваги потребують права кримськотатарського народу та інших етнічних і релігійних спільнот. Європейська рамкова конвенція про захист національних меншин визначає орієнтири щодо рівності, недискримінації та збереження ідентичності [8], а Закон України «Про корінні народи України» визнає кримських татар корінним народом України та закріплює гарантії його колективних прав [9]. У політиці реінтеграції ці положення мають втілюватися

в доступі до освіти, культури та інформації рідними мовами, можливості вільно сповідувати релігію, брати участь у прийнятті рішень і відновлювати діяльність громадських та представницьких інституцій. Такі заходи мають спиратися на консультації з самими спільнотами, а не обмежуватися формальним представництвом.

Практичне законодавче завдання — визначити, як підтверджувати особу, сімейний стан, освіту, трудовий стаж, майнові права та інші юридичні факти, якщо документи були видані або оформлені в умовах окупації. Автоматичне визнання всіх актів окупаційної адміністрації могло б суперечити принципу невизнання анексії; водночас їх суцільне відхилення створило б ризик порушення прав цивільних осіб. Тому доцільним є індивідуальний розгляд документів і правовідносин за зрозумілою процедурою, із можливістю подати альтернативні докази, отримати мотивоване рішення та оскаржити його. Такий підхід має поєднати відновлення української юрисдикції з правовою визначеністю та захистом добросовісно набутих прав.

Майнові питання також потребують окремого механізму. Власники можуть мати справу з втратою доступу до майна, його примусовим відчуженням або зміною реєстраційних даних. Законодавство про реінтеграцію доцільно узгодити з механізмами фіксації шкоди та відшкодування, передбаченими державними й міжнародними процедурами. При цьому необхідно забезпечити належний розгляд доказів, доступ до реєстрів, правову допомогу та захист осіб, які не могли зберегти оригінали документів через окупацію чи вимушене переміщення.

Повернення та відновлення зв'язків із Кримом має відбуватися добровільно й безпечно. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення орієнтують держави на добровільне повернення або переселення в безпечних і гідних умовах та на сприяння відновленню майна чи отриманню компенсації [10]. Відповідно, реінтеграційна політика має передбачати доступ до документів, соціальних послуг, житла, освіти, працевлаштування та правової допомоги як для людей, які повертаються, так і для тих, хто вирішить залишитися в місці переміщення. Умови повернення та відновлення прав слід планувати з урахуванням потреб дітей, людей з інвалідністю, літніх осіб та інших груп, які можуть потребувати додаткової підтримки.

Важливою складовою є належне врегулювання наслідків правопорушень і конфлікту. У межах перехідного правосуддя поєднуються встановлення правди, притягнення до відповідальності, відшкодування шкоди та гарантії неповторення порушень [11]. Ці напрями мають розрізняти відповідальність за конкретні правопорушення та обставини життя цивільних

осіб в умовах окупації. Під час розроблення критеріїв відповідальності необхідні чіткі законодавчі визначення, індивідуальна оцінка поведінки й дотримання презумпції невинуватості. Такий підхід зменшує ризик колективного покладання відповідальності та сприяє відновленню суспільної довіри.

Реінтеграція має також соціогуманітарний вимір. Відновлення освітніх, культурних і наукових зв'язків допомагає людям повернутися до спільного інформаційного та суспільного простору, однак ці процеси не можуть будуватися на примусовій уніфікації поглядів чи досвіду. Доцільно підтримувати вивчення української мови, історії та права, забезпечувати доступ до кримськотатарської мови й культури, відновлювати бібліотеки, музеї, архіви та культурні установи. Освітні й меморіальні програми мають спиратися на перевірені джерела, фахову дискусію та досвід різних груп населення. Це дозволить поєднати формування спільного громадянського простору з повагою до культурної різноманітності.

Підготовка до реінтеграції потребує поетапного планування. На підготовчому етапі важливо оцінити стан інфраструктури, реєстрів, освітніх і соціальних установ, підготувати державних службовців та визначити алгоритми взаємодії органів влади. Після деокупації пріоритетами мають стати безпека людей, безперервність базових послуг, доступ до правової допомоги та оперативне відновлення роботи українських інституцій. Далі слід перейти до довгострокового відновлення економічного й культурного життя, з регулярним моніторингом дотримання прав. Для кожного етапу потрібні критерії оцінки, прозоре інформування громадян і механізм зворотного зв'язку.

Європейський вимір цієї політики важливо формулювати точно. Європейська конвенція з прав людини належить до системи Ради Європи, тоді як правопорядок Європейського Союзу має власні джерела й механізми. У процесі вступу України до ЄС права людини, верховенство права, незалежність суду та ефективний захист основоположних прав розглядаються як ключові умови реформ [12]. Тому імплементація стандартів ЄС має відбуватися через конкретне наближення законодавства, інституцій і практики до *acquis* ЄС, не змішуючи його із зобов'язаннями за Конвенцією Ради Європи. Такий підхід дає змогу оцінювати реінтеграційні заходи за зрозумілими критеріями: законність, недискримінація, доступ до правосуддя, підзвітність органів влади та повага до людської гідності.

Отже, правова політика реінтеграції Криму має поєднати захист територіальної цілісності й невизнання наслідків окупації із забезпеченням прав цивільного населення та відновленням ефективної української

юрисдикції. Її практичними складовими мають стати доступні процедури підтвердження прав і юридичних фактів, механізми розгляду майнових вимог, гарантії культурної та мовної самобутності, добровільне й безпечне повернення, а також індивідуалізований підхід до відповідальності. Успішність цих заходів залежатиме від їх відповідності Конституції України, міжнародним зобов'язанням і критеріям вступу до Європейського Союзу, а також від участі громадян Криму у формуванні рішень.

Список використаних джерел

1. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 68/262 «Територіальна цілісність України» від 27 березня 2014 року. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n13/455/17/pdf/n1345517.pdf>.

2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. Ст. 47, 49. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>.

3. Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя : Указ Президента України від 24.03.2021 № 117/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533>.

4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.

5. European Court of Human Rights. Ukraine v. Russia (re Crimea) [GC], nos. 20958/14 and 38334/18, judgment of 25 June 2024. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=002-14347>.

6. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Ten Years of Occupation by the Russian Federation: Human Rights in the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol, Ukraine. 28 February 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/Ten-Years-of-Occupation-by-the-Russian-Federation-Human-Rights-in-the-Autonomous-Republic-of-Crimea-and-the-City-of-Sevastopol-Ukraine-EN>.

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL: <https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights>.

8. Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин від 1 лютого 1995 року. ETS No. 157. URL: <https://www.coe.int/en/web/minorities/text-of-the-convention>.

9. Про корінні народи України : Закон України від 01.07.2021 № 1616-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20>.

10. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення : документ ООН E/CN.4/1998/53/Add.2 від 11 лютого 1998 року. URL: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-internally-displaced-persons/international-standards>.

11. Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence. UN Doc. A/HRC/24/42. 28 August 2013. URL: https://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A%2FHRC%2F24%2F42.

12. European Commission. Ukraine Report 2025. Brussels, 4 November 2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecde7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf.

Недогібченко Є. Форми захисту прав інтелектуальної власності

науковий співробітник відділу питань захисту права інтелектуальної власності Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України

Право інтелектуальної власності посідає окреме місце у сукупності особистих немайнових та майнових прав особи, оскільки це право особи на результати інтелектуальної, творчої діяльності або інші об'єкти (винаходи, твори, знаки), визначені Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) і передбачає не лише підстави виникнення права інтелектуальної власності та розпорядження ними, а й їх захист [1].

Світова практика захисту права інтелектуальної власності виділяє дві форми: юрисдикційну та неюрисдикційну. Юрисдикційна форма захисту права інтелектуальної власності передбачає діяльність уповноважених державою органів, захищати порушені чи оспорювані суб'єктивні права. Тобто особи, права і законні інтереси яких порушені, мають право звертатися за захистом до суду.

У рамках юрисдикційної форми захисту права інтелектуальної власності у свою чергу виокремлюють загальний (судовий) і спеціальний (адміністративний) порядки захисту порушеного права інтелектуальної власності.

Юрисдикційна форма захисту права інтелектуальної власності має як переваги, зокрема обов'язковість до виконання, так і недоліки: Румянцев Ю. визначає одним з основних недоліків юрисдикційної форми захисту права інтелектуальної власності – відсутність єдиного підходу до поняття порушення прав у різних законодавчих актах, так звані колізії права [2], Гришко І. Ю. та Уткіна М.

С. наголошують на складності збору доказової бази для доведення факту порушення права інтелектуальної власності в суді, зокрема під час кримінального процесу [3], Старченко О. підкреслює необхідність призначення комплексних судових експертиз об'єктів права інтелектуальної власності, але водночас наголошує на необхідності розробки сучасних науково-практичних методик для проведення таких експертиз [4]. Водночас ЦК України передбачає право людини на самозахист (ст.

19), не встановлюючи певний перелік способів, що надає право людині самостійно обирати той чи інший спосіб захисту свого права. Саме ця норма є основою для розвитку неюрисдикційних (альтернативних) форм захисту права інтелектуальної власності.

Вчені проводять дослідження неюрисдикційних (альтернативних) форм захисту, розглядаючи їх з різних сторін: Прущак В. проводячи поетапне

(історичне) дослідження розвитку альтернативних форм захисту прав в Україні зазначає, що їх зародження почалося ще у Х столітті, та продовжує свій розвиток і сьогодні, бо примирення сторін спору є не тільки більш доцільним, доречним, але ще й економічно вигіднішим [5], Рудницька О. та Дем'янюк В. досліджуючи розвиток альтернативних способів вирішення спорів, пов'язують його з процесами глобалізації, модернізації світу та швидким науково-технічним прогресом [6], Галупова Л. у своєму дисертаційному дослідженні пропонує розуміти під альтернативними способами вирішення спорів у сфері права інтелектуальної власності систему заходів і способів, спрямованих на виявлення та усунення чинників, що зумовлюють конфлікт та неузгодженості позицій сторін або недопущення виникнення такого стану відносин [7].

Науковці по-різному класифікують неюрисдикційні способи захисту права інтелектуальної власності, проте більшість виокремлює три основні способи: базові, похідні та гібридні. До базових способів належать: переговорні процедури, медіація та арбітраж. В свою чергу похідними способами: врегулювання спору за участю судді, висновок незалежного експерта, залучення омбудсмена, створення примирної комісії. А от гібридним способом вважають поєднання медіації та арбітражу [8].

Варто звернути увагу, що наразі в Україні не всі відомі у світі неюрисдикційні (альтернативні) способи захисту права інтелектуальної власності застосовуються на практиці. Український Центр Медіації пропонує арбітраж (міжнародний і внутрішній) та медіацію [9]. А пересічному громадянину досить важко знайти інформацію про можливі способи врегулювання конфліктного питання.

На нашу думку, існує необхідність в детальному дослідженні закордонного досвіду врегулювання спорів альтернативними способами захисту права інтелектуальної, зокрема застосування їх на практиці. А також, з метою поширення застосування альтернативних способів захисту права інтелектуальної в нашій державі, необхідно інформувати суспільство, проводити семінар і тренінги, де ознайомлювати із перевагами застосування таких способів, наводити статистичні дані та показувати різні кейси, спорів, що вирішені.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Румянцев Ю. Поняття та види юридичних засобів захисту у сфері інтелектуальної власності. Підприємство, господарство і право. 2016. вип. 12. С. 42–46.

3.Гришко І. Ю., Уткіна М. С. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. вип. 4. С. 26–30. URL: <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i4.618>.

4.Старченко О. Комплексна експертиза об'єктів інтелектуальної власності: проблемні питання в умовах розвитку науки і техніки. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2024. вип. 3. С. 64–70. URL: <https://doi.org/10.33731/32024.311552>.

5.Прущак В. Історичний аспект розвитку альтернативних способів вирішення спорів. Часопис цивілістики. 2019. вип. 34. С. 90–95. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/2e685014-99ff-4869-a540-b030922faf8f> (дата звернення: 03.02.2026)

6.Рудницька О. П., Дем'янюк В. М. Неюрисдикційні способи захисту цивільних прав. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. вип. 6. С. 63–69. URL: <https://doi.org/10.32782/39221388>.

7.Галупова Л. Альтернативні способи врегулювання конфліктів у сфері права інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Національний Університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 23 с.

8.Фідря Ю. Альтернативні способи вирішення спорів: теоретичні та практичні аспекти. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2024. вип. 86. Ч. 2 : С ерія ПРАВО. С. 242–247. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.37>.

9.Про альтернативне вирішення спорів. Ukrmediation.com.ua. Корисна інформація. URL: <https://ukrmediation.com.ua/ua/korysna-informatsiia/pro-alternatyvne-vyrishennia-sporiv> (дата звернення: 03.02.2026).

Тіщенко Ю. Роль медіації у вирішенні господарських спорів: правові аспекти

аспірант 2-го року навчання (спеціальність 081 «Право») Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, адвокат

Кожній людині притаманно прагнення до задоволення власних потреб та інтересів, однак інколи їх доводиться захищати від неправомірного порушення.

Однак не всі приватно-правові відносини, укладені фізичними чи юридичними особами, завершуються очікуваним результатом для обох сторін, у зв'язку з чим виникають конфліктні ситуації (інколи досить загострені), які потребують термінового врегулювання. При цьому швидке та ефективне розв'язання конфлікту необхідне не лише для того, щоб покращити емоційну напругу між сторонами, але й для збереження їх репутації та подальших взаємовідносин.

Зростаючі темпи розвитку ринкових відносин та економіки України призводять до укладення все більшої кількості правочинів між суб'єктами господарювання, виконання яких не завжди супроводжується дотриманням норм законодавства у господарській сфері, у зв'язку з чим сторони змушені захищати свої права та інтереси шляхом вирішення відповідних спорів. Традиційним і найвідомішим способом вирішення суперечки як у зарубіжних країнах, так і в Україні є судовий розгляд справи.

При цьому суб'єкти господарювання у разі наявності спору міжнародного характеру в якості альтернативи судовому розгляду можуть звернутися до міжнародного арбітражу, однак він по суті є судовим способом вирішення спору. Вирішення спорів у судовому порядку є універсальним способом захисту порушеного права. Іншим позитивним моментом є те, що судові рішення є актом влади (з огляду на те, що судова влада є незалежною гілкою влади у бережній більшості країн).

А, отже, держава примушує до виконання акту правосуддя, якщо кредитор самостійно не виконує рішення. Натомість, судовий порядок є доволі складним з організаційної точки зору, а також є затратним, що є вагомим недоліком судового захисту. Усе вищевикладене призвело до появи альтернативних способів вирішення конфліктів. Т.

Шинкар, у своєму дослідженні зазначає, що способи альтернативного вирішення спорів виникли і почали розвивалися на початку 60-х – 70-х років ХХ століття у країнах із англосаксонською правовою системою – Сполучених Штатах Америки, Канаді, Великобританії, Австралії, Новій Зеландії та

розглядались як ефективні альтернативи цивільного судочинства, своєрідного «неформального (приватного) правосуддя».

В подальшому, як зазначає науковець, альтернативні процедури розвивались, змінювались та поступово стали невід'ємною частиною правової дійсності цих держав, а також набули широкого розповсюдження у країнах з континентальною (європейською) правовою системою – Франції, Бельгії, Нідерландах, Швейцарії, Італії, Німеччині, Австрії [1]. Необхідно зазначити, що модель альтернативного способу вирішення конфліктів має широку палітру – медіація є одним із поширених способів вирішення правових конфліктів.

Деякі науковці вважають, що альтернативні (мирні) способи вирішення спорів передбачають використання таких методів розв'язання спорів, які найбільше підходять у тій чи іншій ситуації, враховують інтереси та вимоги сторін, допомагають подолати конфлікт, зберегти можливість подальшого спілкування та співпраці. Спори, що розв'язуються мирними шляхами, не лише не приносять шкоди суспільним відносинам, а навпаки, сприяють прогресу і мають позитивне значення для функціонування суспільства (Залізняк В.А.) [2].

Для розуміння природи та особливостей способів альтернативного вирішення спорів, а також для визначення найбільш оптимального з них для вирішення конкретного спору, розглянемо більш детально найпопулярніші з них. Традиційно всі АВС поділяють на основні (традиційні) та гібридні (комбіновані). До основних способів АВС відносять: переговори або негоціацію (negotiation), арбітраж (arbitration), консиліацію (conciliation), а також посередництво або медіацію (mediation).

Ці способи різняться між собою з огляду на особливості їх побудови, наявність чи відсутність третьої незалежної сторони у процесі примирення та функцій, які ця особа виконує.

Медіація – це структурований процес, який має певні стадії, та являє собою переговори між сторонами за участю третьої, нейтральної особи (медіатора), яка керує процедурою примирення, допомагає сторонам проаналізувати конфліктну ситуацію, налагодити комунікацію між собою, самостійно досягти згоди з врегулювання спірних питань та обрати найкращий, взаємовигідний варіант, який задовольнить інтереси всіх зацікавлених сторін.

Особливістю медіатора є те, що він є абсолютно нейтральним, не втручається у суть конфлікту, не досліджує докази, не нав'язує сторонам рішення, а лише сприяє налагодженню комунікації між сторонами. При цьому кінцеве рішення приймають безпосередньо самі сторони конфлікту. З

викладено впливає, що саме медіація характеризується більшою універсальністю в системі альтернативних способів вирішення конфліктів в системі правовідносин.

З огляду на складність господарських відносин, саме медіація є дієвим інструментом у вирішенні господарських правових конфліктів, наприклад, у сфері права інтелектуальної власності [3]. Отже, питання застосування медіації у господарській сфері є актуальним, особливо з огляду впровадження європейських стандартів у національну правову систему. У плані зазначеного, варто зауважити, що саме альтернативні способи вирішення конфліктів в Європі є доволі популярними.

Список використаних джерел:

1. Тетяна Шинкар Сутність процедур примирення у системі альтернативного вирішення юридичних конфліктів (спорів). URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13220/219-226.pdf> (дата звернення: 25.10.2024).

2. В. А. Залізник Медіація у вирішенні господарських спорів. Правове регулювання економіки. 2017. № 16. С. 171-178. URL : https://kneu.edu.ua/userfiles/24_11_2015/2017/19_pdf.pdf (дата звернення: 25.10.2024).

3. Шабалін А. В. Досудового врегулювання спорів (медіації) у сфері інтелектуальної власності: теоретичні та практичні питання [Текст] / А. В. Шабалін // Юрисдикційні форми захисту прав, свобод та інтересів: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції 27 квітня 2017 р. / за ред. А. С. Штефан НДІ ІВ НАПрНУ. – К. : Інтерсервіс , 2017. – С.48 –53.

**Бойченко Т. О. Естетичний вимір міфології та обрядовості: від
первісного мистецтва до сучасних форм**

доктор філософії, старший викладач

кафедри візуального мистецтва та дизайну ННІ реклами та дизайну

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Питання про походження мистецтва належить до найдавніших у гуманітарній думці, проте не втрачає актуальності й нині, коли митці ХХІ століття свідомо або несвідомо повертаються до архаїчних форм виразності. Міф і обряд - це не просто історичні передумови мистецтва, а глибинні структури свідомості, які продовжують формувати естетичний досвід людини.

Метою статті є простежити, як міфологічне мислення та обрядова практика зумовили появу основних видів мистецтва і яким чином ця спадщина проявляється в сучасній художній культурі. Актуальність теми зумовлена зростанням інтересу до неоархаїчних практик у театрі, перформансі, музиці та образотворчому мистецтві, а також потребою теоретичного осмислення цього явища в межах естетики та культурології. Міф і обряд традиційно розглядаються в науці як дві сторони єдиного цілісного явища - первісної картини світу.

Джеймс Фрезер у праці «Золота гілка» показав обряд як практичну, дійову форму міфу, тоді як міф постає словесним поясненням обрядової дії. Пізніше ритуалістична школа (Джейн Гаррісон, Джилберт Мюррей) висунула тезу про первинність обряду щодо міфу: міф народжується як коментар до вже наявної ритуальної дії. Клод Леві-Строс у структуралістському аналізі міфів наголошував на їхній логічній функції - здатності опосередковувати бінарні опозиції (життя-смерть, природа-культура, свій-чужий) засобами символічного мислення.

Мірча Еліаде розглядав міф як розповідь про сакральний час "початку", а обряд - як механізм періодичного повернення до цього часу, відновлення космічного порядку. Естетичний вимір цієї єдності полягає в тому, що обряд організований за законами ритму, повтору, симетрії, контрасту - тобто за тими самими принципами, які згодом ляжуть в основу художньої форми.

Йоган Гейзінга у праці "Homo Ludens" [1] показав спорідненість обряду й гри: обидва явища відбуваються в окремому, "освяченому" просторі й часі, підпорядковані умовним правилам і викликають естетичне переживання причетності. Віктор Тернер увів поняття "лімінальності" - перехідного стану обрядової дії, у якому учасник тимчасово виходить за межі соціальної структури; саме цей стан пізніше стане джерелом театральної умовності.

Таким чином, естетика первісного обряду ґрунтується не на спогляданні краси, а на дієвій, тілесно-колективній участі, де прекрасне невіддільне від

сакрального й корисного. Найдавніші пам'ятки художньої діяльності людини - печерні розписи Ляско й Альтаміри, палеолітичні "венери", наскельні петрогліфи - виникають не як самоцінні витвори, а як елементи магічно-обрядової практики.

Зображення тварин у глибині печер, куди майже не потрапляло денне світло, найімовірніше, слугували засобом мисливської магії: створення образу мало забезпечити владу над реальним звіром. Ключовою рисою первісної художньої свідомості є синкретизм - нерозчленованість танцю, співу, слова та зображення в єдиній обрядовій дії. Мисливський танець супроводжувався ритмічними вигуками, використанням масок і розфарбування тіла, що поєднувало в собі елементи майбутнього театру, хореографії, музики й живопису.

Саме з цього синкретичного стану поступово виокремлюються самостійні види мистецтва - процес, який тривав тисячоліттями і не завершився остаточно навіть у класичних культурах (згадаймо давньогрецьку трагедію, що виросла з дифірамба на честь Діоніса). Танець є, ймовірно, найдавнішою формою художньої мови, оскільки не потребує знарядь - лише людське тіло.

В обрядовій практиці танець виконував функцію імітативної магії (наслідування руху тварин, природних стихій), а також слугував засобом досягнення зміненого стану свідомості - трансу, екстазу, який вважався формою контакту із сакральним. Естетика обрядового танцю базується на повторюваності руху, колективній синхронності та наростанні ритмічної напруги.

Ці принципи не зникли з розвитком цивілізації: вони простежуються в ритуальних танцях африканських, індіанських, полінезійських культур, а також трансформувалися в класичну хореографію - від дифірамбічних хорів античності до сучасного contemporary dance. Хореографи XX століття - Марта Грем, Вацлав Ніжинський ("Весна священна" Стравінського), Піна Бауш - свідомо зверталися до архаїчної пластики обряду, використовуючи мотиви жертвоприношення, ініціації, колективного трансу як джерело нової виразної мови тіла.

Музичний звук в обрядовій традиції виконував не естетичну (у сучасному розумінні), а магічно-комунікативну функцію: ритмічний барабанний бій, монотонний спів, використання духових інструментів мали на меті встановити контакт зі світом духів, предків, богів. Ритм тут - не художній прийом, а засіб організації колективної дії та досягнення трансових станів. Із розвитком культури обрядовий звук диференціюється на релігійну музику

(григоріанський хорал, буддійська мантра, шаманський наспів) і світську художню музику.

Проте зв'язок із першоджерелом не переривається: композитори-новатори XX століття - Ігор Стравінський, Карл Орф, Карлхайнц Штокгаузен - свідомо реконструювали архаїчну ритміку та обрядову образність, шукаючи в ній джерело оновлення музичної мови, вичерпаної класико-романтичною традицією. Театр як вид мистецтва найпрозоріше демонструє свою обрядову генеалогію. Давньогрецька трагедія виникла з дифірамбічних хорів на честь Діоніса - обрядових дій, пов'язаних із культом вмираючого й воскресаючого бога.

Фрідріх Ніцше у праці "Народження трагедії з духу музики" показав трагедію як синтез аполлонівського (образного, впорядкованого) та діонісійського (екстатичного, хаотичного) начал, які походять безпосередньо з обрядової практики. Середньовічні містерії, що розігрували біблійні сюжети просто на майданах і в храмах, - приклад збереження обрядової функції театру: глядач був не стороннім спостерігачем, а співучасником сакральної дії.

Театральна маска, костюм, особливий простір сцени - усе це прямі спадкоємці обрядового реквізиту, який відокремлював учасника ритуалу від повсякденного світу. У XX столітті ця спадщина усвідомлено переосмислюється: Антонен Арто у концепції "театру жорстокості" прагнув повернути театру силу первісного обряду - здатність фізично й емоційно вражати глядача, а не лише зображати дію. Єжи Гротовський у "бідному театрі" шукав архаїчні джерела акторської присутності, звертаючись до обрядових практик різних культур.

Первісний живопис і скульптура функціонували як магічний образ, тотожний тому, що зображувалося. Зображення тварини у мисливській магії, фігурки-обереги, тотемні стовпи - усе це приклади магічно-практичного, а не естетично-споглядального ставлення до образу. З розвитком цивілізацій цей символізм ускладнюється й переходить у релігійне мистецтво: іконографічні канони, храмову скульптуру, орнамент, які кодують міфологічний зміст у візуальній формі.

Символіка кольору, числа, композиційної структури (мандала, храмовий план, ікона) зберігає структуру міфологічного світогляду навіть тоді, коли пряма магічна функція вже втрачена. У модерністському й сучасному мистецтві звернення до міфообрядового джерела набуває нового характеру.

Пабло Пікассо в "Авіньйонських дівцях" використав естетику африканських ритуальних масок; сюрреалісти (Макс Ернст, Андре Массон) зверталися до архаїчних символів колективного несвідомого, спираючись, зокрема, на ідеї Карла Юнга про архетипи. Пізніше мистецтво перформансу

(Джозеф Бойс, Марина Абрамович) прямо реконструювало структуру обряду - з його ідеєю трансформації, випробування, межового досвіду, - перетворюючи глядача знову на співучасника дії, а не пасивного споглядача.

Аналіз наведеного матеріалу дозволяє виділити кілька стійких механізмів, за якими міфообрядовий субстрат продовжує жити сучасне мистецтво: Реконструкція форми - свідоме відтворення обрядових структур (повтор, транс, [2, 3] колективна дія) як художнього прийому (Стравінський). Символічне цитування - використання міфологічних образів і сюжетів як мови [4] для осмислення сучасних проблем (кіно, література, візуальне мистецтво).

Функціональне оновлення - повернення мистецтву втраченої обрядової функції об'єднання спільноти (сучасний перформанс, імерсивний театр, фестивальна культура). Психологічна реінтерпретація - трактування міфу як мови колективного несвідомого (юнгіанська традиція в мистецтвознавстві). Ці механізми свідчать, що звернення до архаїки не є простою стилізацією, а відповідає глибинній потребі мистецтва відновлювати втрачений зв'язок між художньою формою та екзистенційним досвідом людини.

Міф і обряд є не просто історичними джерелами мистецтва, а стійкими структурними моделями, які визначають глибинну логіку художньої творчості на всіх етапах її розвитку. Первісний синкретизм обрядової дії, розпадаючись на самостійні види мистецтва - танець, музику, театр, візуальні мистецтва, - не втрачає свого естетичного потенціалу, а передає його кожному з них у трансформованому вигляді: ритм, символ, маска, колективна причетність.

Сучасне мистецтво, звертаючись до архаїчних форм, здійснює не механічне запозичення, а сутнісний діалог із першоджерелом художньої культури, підтверджуючи тезу про циклічний, а не лінійний характер розвитку мистецтва. Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом конкретних національних міфообрядових традицій та їхнього впливу на сучасні мистецькі практики.

Список використаних джерел:

1. Huizinga J. *Homo Ludens: A Study of the Play-Element in Culture*. London: Routledge & Kegan Paul, 1949.
2. Turner V. *From Ritual to Theatre: The Human Seriousness of Play*. New York: PAJ Publications, 1982.
3. Schechner R. *Performance Theory*. Rev. ed. New York: Routledge, 2003.
4. Fischer-Lichte E. *The Transformative Power of Performance: A New Aesthetics*. Trans. S. I. Jain. London: Routledge, 2008.

**Тимошенко О.С. Соціальна згуртованість і подолання наслідків
окупації: роль гуманітарно-правових наук у реінтеграції Криму за
європейськими стандартами**

*здобувач I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право» кафедри державно-правових і гуманітарних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

Реінтеграція Криму після деокупації вимагатиме не лише відновлення роботи органів влади та правового порядку, а й тривалої роботи з наслідками окупації для громад, освіти, культури й міжособистісної довіри. Соціальна згуртованість у цьому контексті означає спроможність суспільства забезпечувати добробут своїх членів, зменшувати нерівність і маргіналізацію та конструктивно працювати з відмінностями [1]. Вона не передбачає однаковості поглядів або примусового узгодження пам'яті. Мета тез — визначити, як гуманітарні науки можуть допомогти підготувати та здійснювати правозахисну, інклюзивну реінтеграційну політику щодо Криму.

Окупація впливає на суспільне життя не лише через зміну формальних інституцій. У доповіді про десять років окупації Криму Управління Верховного комісара ООН з прав людини описало нав'язування російського громадянства, законодавства й інституцій, обмеження свободи вираження поглядів і релігії, а також тиск на прояви української та кримськотатарської культурної ідентичності [2]. Інша доповідь УВКПЛ про окуповані території України ґрунтується на понад 2300 інтерв'ю та фіксує, що окупаційні заходи порушували соціальні зв'язки й залишали людей ізольованими [3]. Ці висновки вказують на важливість роботи з громадським досвідом, але не дають підстав вважати всіх мешканців Криму однорідною групою або приписувати їм однакові погляди та відповідальність.

Європейський підхід до соціальної згуртованості, сформульований Радою Європи, пов'язує її з добробутом, зменшенням нерівності, недопущенням маргіналізації та здатністю суспільства управляти відмінностями [1]. Такий підхід придатний для планування реінтеграції, якщо його поєднати з гарантіями прав людини, верховенством права та участю самих громад. Важливо розрізняти Раду Європи й Європейський Союз: це окремі організації з різними правовими інструментами. Для теми тез корисними є стандарти Ради Європи щодо прав людини, освіти, культури й демократичної участі, а також європейська практика підтримки відновлення України.

Перше завдання гуманітарних наук — допомогти державі зрозуміти різноманіття потреб та досвіду людей. Соціологія, соціальна психологія, історія, культурна антропологія й медіазнавство можуть досліджувати довіру

до інституцій, досвід вимушеного переміщення, мовні та освітні потреби, доступ до інформації й культурних практик. Для цього потрібні репрезентативні методи, захист персональних даних, добровільна згода учасників та обережність із чутливими свідченнями. Результати такого дослідження можуть бути основою для планування послуг і програм; вони не мають використовуватися для колективного таврування чи автоматичного визначення лояльності людини.

Освіта є одним із напрямів, де гуманітарне знання може сприяти суспільному діалогу. Підготовка освітніх програм для деокупованого Криму має враховувати різний досвід школярів, учителів і родин, які жили в умовах окупації, виїхали або перемістилися на підконтрольну Україні територію. Рада Європи рекомендує готувати вчителів до обговорення суперечливих суспільних питань у класі [5]. Для кримського контексту це означає створення простору для аргументованої розмови про історію, права людини та наслідки окупації із перевіркою фактів і повагою до гідності учнів. Така робота має уникати як замовчування складних тем, так і нав'язування єдиної обов'язкової інтерпретації досвіду.

Другий напрям — психосоціальна підтримка та відновлення громадських зв'язків. Міжвідомчий постійний комітет ООН у настановах з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в надзвичайних ситуаціях описує багаторівневу систему реагування, що поєднує підтримку громади, базові послуги та спеціалізовану допомогу [6]. Цей документ не є готовою моделлю реінтеграції Криму, але його принципи можуть бути орієнтиром для планування підтримки людей, які пережили вимушене переміщення, насильство, втрату близьких чи розрив соціальних зв'язків. Гуманітарні фахівці можуть виявляти потреби та допомагати організовувати взаємодію з громадами, тоді як діагностику й лікування мають здійснювати відповідні підготовлені фахівці.

Медіазнавство й комунікації можуть сприяти відновленню доступу до достовірної інформації, медіаграмотності та плюралістичного медіасередовища. Звіт УВКПЛ про Крим фіксує обмеження свободи вираження поглядів і тиск на незалежні голоси та культурні ідентичності [2]. Під час підготовки до реінтеграції доцільно документувати стан медіапростору, потреби різних аудиторій і мовні бар'єри, а також розвивати матеріали з медіаграмотності. Конкретні рішення мають ґрунтуватися на перевірених даних і гарантувати свободу вираження, редакційну незалежність та рівний доступ до інформації.

Культурна спадщина та права корінних народів мають бути складовою відновлення суспільної згуртованості. Закон України «Про корінні народи

України» визначає кримських татар, караїмів і кримчаків корінними народами України та закріплює гарантії колективних прав [4]. Рада Європи у Плані дій для України на 2023–2026 роки передбачає підтримку збереження рухомої, нерухомої та нематеріальної культурної спадщини, якій загрожує війна [7]. Для політики щодо Криму це дає підстави рекомендувати залучати представницькі органи й самі громади до рішень про збереження мов, пам'яток, архівів і традицій. Цифрове документування може доповнювати, але не замінювати захист спадщини та участь її носіїв.

Гуманітарний вимір має взаємодіяти з правовими механізмами перехідного періоду, а не підміняти їх. Розслідування міжнародних злочинів, встановлення індивідуальної відповідальності, відшкодування шкоди, відновлення документів і майнових прав потребують належних юридичних процедур. Дослідження усної історії, архівна робота, аналіз освітнього й інформаційного середовища можуть допомагати фіксувати досвід і визначати потреби, якщо дотримано принципів згоди, безпеки й надійного зберігання матеріалів. Науковий запис або свідчення самі по собі не стають доказом у суді без перевірки належності, допустимості та достовірності у встановленому законом порядку.

Практичну роботу можна вибудовувати послідовно. До деокупації доцільно проводити дослідження потреб, готувати вчителів і фахівців, збирати та зберігати культурні матеріали за згодою їхніх носіїв. На початковому етапі відновлення важливо забезпечити доступ до освіти, правничої й психосоціальної допомоги, а також залучити місцеві громади до ухвалення рішень. У довшій перспективі потрібні моніторинг доступу до послуг, оцінювання довіри до інституцій і перегляд програм з урахуванням їхніх результатів. План дій Ради Європи для України 2023–2026 років поєднує напрями прав людини, рівності, соціальних прав, культури й спадщини, що створює відповідний європейський контекст для міждисциплінарної роботи [7].

Отже, гуманітарні науки допомагають реінтеграції Криму через дослідження потреб і суспільних зв'язків, підготовку освітніх підходів, підтримку медіаграмотності, психосоціальну допомогу та збереження культурної спадщини. Їхній внесок буде дієвим за умови, що програми ґрунтуватимуться на правах людини, добровільній участі, повазі до різноманіття й відмові від колективної відповідальності. Соціальна згуртованість не виникає внаслідок адміністративного рішення: її формують доступні інституції, чесний діалог і реальне включення громад у відновлення спільного суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Council of Europe. New Strategy and Council of Europe Action Plan for Social Cohesion. 7 July 2010. URL: https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/2010Strategy_ActionPlan_SocialCohesion.pdf.
2. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Ten Years of Occupation by the Russian Federation: Human Rights in the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol, Ukraine. 28 February 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/Ten-Years-of-Occupation-by-the-Russian-Federation-Human-Rights-in-the-Autonomous-Republic-of-Crimea-and-the-City-of-Sevastopol-Ukraine-EN>.
3. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Human Rights Situation during the Russian Occupation of Territory of Ukraine and Its Aftermath, 24 February 2022 to 31 December 2023. 20 March 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/reports/crimea-and-occupied-territory>.
4. Про корінні народи України : Закон України від 01.07.2021 № 1616-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20>.
5. Council of Europe. Teaching Controversial Issues. Training Pack for Teachers. 2015. URL: <https://edoc.coe.int/en/human-rights-democratic-citizenship-and-interculturalism/7738-teaching-controversial-issues.html>.
6. Inter-Agency Standing Committee. IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. Geneva, 2007. URL: <https://interagencystandingcommittee.org/iasc-task-force-mental-health-and-psychosocial-support-emergency-settings/iasc-guidelines-mental-health-and-psychosocial-support-emergency-settings-2007>.
7. Council of Europe. Action Plan for Ukraine «Resilience, Recovery and Reconstruction» 2023–2026. URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-eng/1680aa8280>.

Рязанцев Є. Захист персональних даних при збиранні, наданні та дослідженні електронних доказів у цивільному процесі

аспірант кафедри державно-правових і гуманітарних наук

Навчально - наукового гуманітарного інституту

Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Губарев С. В.

Стрімка цифровізація суспільних відносин зумовила те, що переважна більшість інформації, яка може мати доказове значення у цивільній справі, сьогодні існує у електронній формі. Норми Цивільного процесуального кодексу України (далі - ЦПК України), а саме стаття 100 ЦПК, прямо визнають електронні докази самостійним засобом доказування поряд із письмовими, речовими доказами, висновками експертів і показаннями свідків.

Водночас специфіка електронних доказів полягає в тому, що вони, як правило, містять значно більший обсяг інформації, ніж це необхідно для встановлення обставин конкретної справи: переписка в месенджерах поряд із релевантними повідомленнями містить особисту кореспонденцію, дані про контакти, геолокацію, фотографії; виписки з банківських рахунків розкривають повну картину фінансового життя особи; записи відеоспостереження фіксують осіб, які не мають жодного відношення до спору.

Така "надлишковість" електронних доказів створює системну колізію між двома конституційно значущими цінностями: правом особи на судовий захист, що передбачає можливість подання та дослідження всіх доказів, необхідних для встановлення істини у справі (стаття 55 Конституції України), та правом на повагу до приватного і сімейного життя, невтручання в яке гарантовано статтею 32 Конституції України, а порядок обробки персональних даних врегульовано Законом України "Про захист персональних даних".

Наразі процесуальне законодавство України не містить спеціальних приписів щодо порядку поводження з персональними даними, які містяться в електронних доказах, що породжує практичні труднощі як для учасників процесу, так і для суду. Питання електронних доказів у цивільному процесі неодноразово ставали предметом наукового аналізу вітчизняних процесуалістів у контексті реформи процесуального законодавства 2017 року, якою електронні докази було виокремлено як самостійний вид засобів доказування.

Окремий пласт досліджень присвячено загальним засадам захисту персональних даних у контексті адаптації законодавства України до Загального регламенту про захист даних (GDPR). Водночас на перетині цих двох напрямів - а саме питання захисту персональних даних безпосередньо у

процесі збирання, подання та дослідження електронних доказів у цивільній справі - комплексних досліджень бракує, що і зумовлює актуальність цієї статті.

Відповідно до частини першої статті 100 ЦПК України, електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи, зокрема електронні документи, вебсайти, текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі.

Персональними даними згідно із Законом України "Про захист персональних даних" є будь-яка інформація, що прямо чи опосередковано стосується фізичної особи, яку ідентифіковано або можна ідентифікувати. Практично будь-який електронний доказ у цивільній справі - від листування в месенджері до виписки з банківського рахунку - одночасно є носієм персональних даних, оскільки містить відомості про конкретних, ідентифікованих або ідентифіковуваних фізичних осіб.

Особливістю електронних доказів, на відміну від традиційних письмових документів, є їхня агрегованість: один файл (наприклад, експорт переписки або журнал дзвінків) зазвичай містить масив інформації за тривалий період, значна частина якої не стосується предмета спору, але розкриває персональні дані сторони, а також третіх осіб - членів родини, ділових партнерів, випадкових співрозмовників.

На стадії збирання доказів ризики для права на захист персональних даних виникають насамперед у зв'язку зі способом отримання інформації.

Цивільне процесуальне законодавство передбачає декілька шляхів долучення електронних доказів до матеріалів справи: подання стороною самостійно зібраних доказів (наприклад, роздруківки листування, знімків екрана); витребування доказів судом на клопотання сторони у володільця інформації (оператора зв'язку, банку, адміністрації інтернет-платформи); огляд доказів за їх місцезнаходженням.

У кожному з цих випадків обсяг персональних даних, які потрапляють в орбіту процесу, часто визначається не потребами справи, а технічними можливостями джерела інформації.

Так, витребування судом повної виписки операцій за банківським рахунком або повного архіву переписки в месенджері замість вибіркового витребування відомостей, що стосуються спірних правовідносин, є прикладом порушення принципу мінімізації обробки персональних даних, закріпленого в європейських стандартах захисту даних і фактично сприйнятого українським законодавцем.

Принцип мінімізації вимагає, щоб обсяг персональних даних, які обробляються (в тому числі витребовуються та долучаються до справи), був адекватним, релевантним та обмеженим тим, що є необхідним для мети обробки - у цьому випадку встановлення обставин справи. На стадії подання електронних доказів до суду виникає інша проблема - розкриття персональних даних учасникам справи, які не мають самостійного правового інтересу в ознайомленні з усім масивом інформації.

Відповідно до принципу змагальності, кожна сторона має право знайомитися з матеріалами справи, зокрема з доказами, поданими іншою стороною. Водночас якщо доказ (наприклад, виписка з банківського рахунку або журнал переписки) містить персональні дані третіх осіб чи надлишкову особисту інформацію сторони, що виходить за межі предмета доказування, автоматичне надання повного доступу до такого доказу іншій стороні процесу без будь-якого фільтрування створює ризик неправомірного розкриття персональних даних.

Чинний ЦПК України передбачає обмежений інструментарій для вирішення цієї проблеми: суд може постановити ухвалу про здійснення розгляду справи в закритому судовому засіданні у випадках, визначених законом (частина сьома статті 7 ЦПК України), однак це не вирішує питання доступу до матеріалів справи між самими учасниками процесу до чи поза судовим засіданням.

Практика подання доказів із застосуванням часткового редагування (закреслення, приховування) нерелевантних персональних даних третіх осіб та епізодів, що не стосуються предмета спору, у вітчизняному процесі не має чіткого нормативного підґрунтя, хоча й трапляється на практиці за ініціативою самих учасників.

Дослідження електронних доказів у судовому засіданні (їх відтворення, огляд за місцем знаходження, залучення спеціаліста для розшифрування чи технічного аналізу) є стадією, на якій персональні дані, що містяться в доказі, стають відомі не лише сторонам, а й суду, а за умови відкритого судового засідання - потенційно необмеженому колу осіб, присутніх у залі.

Публічне відтворення в судовому засіданні, наприклад, повного відеозапису з камери спостереження чи прослуховування аудіозапису телефонної розмови, зачіпає приватне життя не лише сторін спору, а й будь-яких третіх осіб, які потрапили в поле фіксації.

Додатковим ризиком є долучення протоколу дослідження електронного доказу та журналу судового засідання до матеріалів справи, які згодом можуть бути надані для ознайомлення необмеженому колу заявників (наприклад, у порядку оскарження або перегляду справи), а також відображення відповідних

відомостей у тексті судового рішення, яке за загальним правилом підлягає оприлюдненню в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Це створює додатковий канал розповсюдження персональних даних, який суди не завжди враховують під час формулювання мотивувальної частини рішення.

Аналіз наведених ризиків дозволяє сформулювати декілька принципів, дотримання яких здатне забезпечити розумний баланс між правом на судовий захист і правом на захист персональних даних: - принцип пропорційності - обсяг персональних даних, що витребовуються, подаються та досліджуються, має бути співмірним із предметом та підставами позову, а не визначатися виключно технічною зручністю отримання масиву інформації в повному обсязі; - принцип мінімізації - за наявності технічної можливості володілець інформації (банк, оператор зв'язку, адміністратор платформи) або сторона, яка подає доказ, має надавати вибіркowi, а не повні відомості, обмежені періодом і колом питань, що стосуються справи; - принцип знеособлення (псевдонімізації) - відомості про третіх осіб, не залучених до участі у справі, які містяться в електронному доказі, але не мають самостійного доказового значення, доцільно приховувати (редагувати) до подання доказу до суду або обмежувати доступ до них під час дослідження; - принцип обмеженого доступу - матеріали справи, що містять персональні дані третіх осіб, мають надаватися для ознайомлення учасникам процесу з урахуванням розумних обмежень (наприклад, ознайомлення лише в приміщенні суду, без права копіювання найбільш чутливих фрагментів), а копії таких матеріалів для широкого кола осіб - з попереднім знеособленням; - принцип обережного оприлюднення судових рішень - під час підготовки тексту судового рішення для внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень суду доцільно уникати відтворення надлишкових персональних даних третіх осіб, обмежуючись лише тими відомостями, що є необхідними для мотивування висновків суду, керуючись при цьому чинним порядком знеособлення судових рішень, що підлягають оприлюдненню.

На підставі викладеного можна визначити такі напрями вдосконалення цивільного процесуального законодавства України: 1. Доповнення ЦПК України нормою, яка прямо закріплює обов'язок суду при вирішенні питання про витребування електронних доказів визначати межі та обсяг інформації, що підлягає витребуванню, з урахуванням принципу мінімізації обробки персональних даних.

2. Закріплення процесуального механізму часткового обмеження доступу до матеріалів справи (доказів), що містять персональні дані третіх

осіб, за аналогією з інститутами, відомими законодавству про захист інформації з обмеженим доступом.

3. Розроблення методичних рекомендацій для суддів щодо порядку дослідження електронних доказів у судовому засіданні в спосіб, що мінімізує розголошення персональних даних третіх осіб (зокрема через дослідження доказу поза відкритим засіданням у частині, що не підлягає публічному розголошенню).

4. Уточнення порядку знеособлення судових рішень, які вносяться до Єдиного державного реєстру судових рішень, з урахуванням специфіки електронних доказів, покладених в основу мотивувальної частини рішення. Електронні докази, будучи невід'ємним інструментом сучасного цивільного судочинства, одночасно становлять підвищений ризик для права на захист персональних даних як сторін процесу, так і третіх осіб.

Цей ризик виникає на кожній зі стадій поводження з електронними доказами - під час їх збирання (витребування надлишкового обсягу інформації), подання (розкриття персональних даних іншим учасникам процесу без фільтрування) та дослідження (публічне відтворення в судовому засіданні, включення до тексту судового рішення, що підлягає оприлюдненню).

Узгодження принципу повноти доказової бази з вимогами законодавства про захист персональних даних можливе за умови послідовного застосування принципів пропорційності, мінімізації, знеособлення та обмеженого доступу до чутливої інформації. Внесення відповідних уточнень до ЦПК України та методичних рекомендацій для судової практики дозволить забезпечити ефективний захист персональних даних без шкоди для права особи на судовий захист.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80)
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
4. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>
5. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Левченко В. Місце гіпнотерапії в системі сучасних психотерапевтичних напрямків: інтегративний потенціал

*здобувач вищої освіти кафедри психології, філософії та суспільних наук
Навчально - наукового гуманітарного інституту Таврійського національного
університету імені В.І. Вернадського*

Гіпнотерапія посідає особливе становище серед психотерапевтичних методів: вона одночасно є однією з найстаріших форм психологічної допомоги і водночас залишається предметом наукових дискусій щодо механізмів дії та меж застосування. Сучасна психотерапія все частіше рухається у напрямку інтегративних моделей, що поєднують техніки різних шкіл заради максимальної ефективності роботи з конкретним клієнтом.

У цьому контексті гіпнотерапія демонструє унікальну властивість - вона не є самодостатньою «окремою школою» у класичному розумінні, а радше технологічним інструментом, здатним підсилювати інші підходи, зокрема когнітивно-поведінкову терапію (КПТ) та психоаналіз. Історія гіпнозу в психотерапії розпочинається задовго до появи КПТ і навіть психоаналізу. Роботи Франца Месмера, а згодом наукові дослідження Джеймса Брейда, який увів сам термін "гіпноз", заклали основу для клінічного застосування трансових станів.

Показово, що Зигмунд Фройд починав свою практику саме з гіпнозу, працюючи разом із Жозефом Брейером над методом катарсису, і лише згодом відмовився від гіпнотичної техніки на користь вільних асоціацій. Це історичне "розходження" багато в чому визначило подальшу долю гіпнозу як маргіналізованого, хоч і не забутого інструменту.

Друге народження гіпнотерапії пов'язане з іменем Мілтона Еріксона, який трансформував директивний класичний гіпноз у гнучку, недирективну модель, орієнтовану на використання власних ресурсів клієнта. Саме еріксонівський підхід став містком, що дозволив інтегрувати гіпнотичні техніки в різні терапевтичні парадигми - від сімейної системної терапії до сучасних когнітивних моделей.

Гіпнотичний транс варто розглядати не як окрему теорію особистості чи [1] патології, а як особливий стан свідомості, що характеризується підвищеною сприйнятливістю до навіювання, зниженим критичним контролем та полегшеним доступом до образного й емоційного матеріалу. Саме ця "технологічна нейтральність" гіпнозу пояснює, чому він легко приєднується до різних теоретичних рамок: - Для психоаналітично орієнтованого терапевта транс - це шлях до несвідомого матеріалу, витіснених афектів і ранніх об'єктних відносин.

- Для когнітивно-поведінкового терапевта транс - це стан підвищеної податливості до засвоєння нових когнітивних установок і поведінкових патернів, а також потужний інструмент візуалізації та репетиції нової поведінки. Таким чином, гіпноз функціонує як своєрідний «підсилювач» терапевтичного процесу, змінюючи не зміст роботи, а глибину й швидкість доступу до психічного матеріалу. Поєднання гіпнозу з КПТ є одним із найбільш емпірично обґрунтованих напрямків інтеграції.

Дослідження Ірвінга Кірша та колег ще у 1990-х роках показали, що додавання гіпнозу до стандартних когнітивно-поведінкових протоколів статистично значуще підвищує ефективність терапії порівняно з "чистою" КПТ - цей ефект отримав назву "hypnotic enhancement effect". Практичні точки перетину гіпнозу та КПТ включають: Когнітивна реструктуризація в трансі.

Ірраціональні переконання та автоматичні думки, які у звичайному неспальному стані активно захищаються критичним мисленням, у трансовому стані стають більш доступними для усвідомлення та переформулювання. Терапевт може працювати з дисфункційними схемами безпосередньо, використовуючи навіювання альтернативних, адаптивніших інтерпретацій. Поведінкова репетиція та десенсибілізація.

Гіпнотична візуалізація широко використовується для імагінативної експозиції при фобіях, панічних розладах і посттравматичному стресовому розладі - по суті, це той самий принцип систематичної десенсибілізації Вольпе, але з посиленням ефектом завдяки трансовому стану, який полегшує викликання яскравих, реалістичних образів. Самогіпноз як інструмент домашньої роботи. КПТ традиційно спирається на систему домашніх завдань і тренування навичок.

Навчання клієнта техніці самогіпнозу перетворює цей принцип на потужний засіб самостійної регуляції [2] тривоги, болю чи стресових реакцій між сесіями. Робота з переконаннями про самоефективність. Позитивні постгіпнотичні навіювання щодо власної компетентності та контролю узгоджуються з когнітивною моделлю Бандури про самоефективність, підсилюючи мотиваційний компонент терапії.

Важливо зауважити, що гіпноз у цьому контексті не замінює структуру КПТ (постановку цілей, моніторинг симптомів, домашні завдання), а вбудовується в неї як додатковий канал впливу на автоматичні думки та поведінкові патерни. Другий вектор інтеграції - це зв'язок гіпнозу з психодинамічною традицією, який часто позначають терміном "гіпноаналіз" (запроваджений Левісом Волбергом).

На відміну від гіпно-КПТ, орієнтованої на симптом і поведінку, гіпноаналітичний підхід зосереджений на розкритті несвідомих конфліктів,

витіснених спогадів та їхньої символічної переробки. Ключові механізми взаємодії: Полегшений доступ до витісненого матеріалу. Ослаблення функції захисних механізмів его в стані транс дозволяє клієнту наблизитися до афективно навантажених спогадів і фантазій, які в звичайному стані блокуються тривогою. Регресія на службі его.

Поняття, введене Ернстом Крісом, описує контрольовану, терапевтично керовану регресію, яку транс робить доступнішою й безпечнішою, ніж спонтанна регресія в класичному психоаналізі. Робота з переносом. Трансовий стан може інтенсифікувати перенесення на терапевта, що з одного боку відкриває багатий матеріал для інтерпретації, а з іншого - вимагає від терапевта підвищеної обережності та кваліфікації в роботі з межами. Символічна репрезентація конфлікту.

Техніки на кшталт "афективного мосту" (affect bridge) дозволяють простежити ланцюжок емоційно споріднених спогадів від актуального симптому до його гіпотетичного джерела в ранньому досвіді - прийом, що прямо перегукується з психоаналітичною ідеєю генетичної реконструкції. Слід підкреслити й проблемну сторону цього напрямку: питання достовірності спогадів, "відновлених" у гіпнотичному стані, залишається дискусійним у науковій [4, 5] літературі через ризик формування псевдоспогадів під впливом навідних запитань.

Це накладає на гіпноаналітичну практику підвищені етичні та методологічні вимоги. Порівнюючи два описані вектори, можна побачити, що гіпноз не привносить власного змісту в терапію, а радше модулює "процес" доступу до психічного матеріалу та "швидкість" засвоєння нових паттернів реагування. Це і є джерелом його інтегративного потенціалу: 1. Транс-теоретична нейтральність.

Гіпноз не конкурує з КПТ чи психоаналізом за пояснювальну модель психопатології, а функціонує на рівні техніки, що робить його сумісним практично з будь-якою теоретичною рамкою.

2. Гнучкість дозування директивності. Спектр від класичного директивного навіювання до недирективного еріксонівського підходу дозволяє адаптувати ступінь структурованості інтервенції під конкретну терапевтичну модель - жорсткіша структура краще узгоджується з КПТ, м'якша й метафорична - з психодинамічною роботою.

3. Психофізіологічний місток. Гіпнотичні техніки ефективно працюють із психосоматичними проявами (хронічний біль, синдром подразненого кишечника, розлади сну), що робить їх цінним доповненням там, де «чисто вербальні» підходи мають обмежену ефективність. Інтегративний потенціал гіпнотерапії не варто ідеалізувати. По-перше, значна варіативність

гіпнабельності серед клієнтів (за оцінками досліджень, близько 10-15% населення демонструє низьку сприйнятливість до гіпнозу) обмежує універсальність методу.

По-друге, доказова база щодо гіпноаналітичних технік суттєво слабша порівняно з гіпно-КПТ, де існують рандомізовані контрольовані дослідження. По-третє, застосування гіпнозу вимагає спеціалізованої підготовки терапевта, і його механічне "додавання" до існуючого протоколу без розуміння клінічної динаміки трансу підвищує ризики - від посилення дисоціативних симптомів до формування хибних спогадів.

Гіпнотерапія займає в сучасній психотерапевтичній системі позицію не окремої конкуруючої школи, а транс-теоретичного інструменту з високим інтегративним потенціалом. У поєднанні з когнітивно-поведінковою терапією вона підсилює роботу з автоматичними думками, тривогою та поведінковими патернами, спираючись на достатньо солідну емпіричну базу. У поєднанні з психоаналізом вона відкриває додатковий доступ до несвідомого матеріалу та афективних конфліктів, хоча й супроводжується вищими методологічними ризиками.

Перспективним напрямком [4] подальшого розвитку є розробка чітких, емпірично валідованих протоколів інтеграції, що дозволять використовувати гіпноз усвідомлено й безпечно в межах різних терапевтичних парадигм, а не як ізольовану "екзотичну" техніку.

Список використаних джерел:

1. Elkins D. N., Barabasz A. F., Council J. R., Spiegel D. Advancing Research and Practice: The Revised APA Division 30 Definition of Hypnosis.

International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis. 2015. Vol. 63, no. 1. P. 1–9. DOI: 10.1080/00207144.2014.961870.

2. Kirsch I., Montgomery G., Sapirstein G. Hypnosis as an Adjunct to Cognitive-Behavioral Psychotherapy: A Meta-Analysis. Journal of Consulting and Clinical Psychology. 1995. Vol. 63, no. 2. P. 214–220. DOI: 10.1037/0022-006X.63.2.214.

3. Lynn S. J., Kirsch I. Essentials of Clinical Hypnosis: An Evidence-Based Approach. 2nd ed. Washington, DC: American Psychological Association, 2015.

4. Rosendahl J., Alldredge C. T., Haddenhorst A. Meta-analytic Evidence on the Efficacy of Hypnosis for Mental and Somatic Health Issues: A 20-Year Perspective. Frontiers in Psychology. 2024. Vol. 14. Article 1330238. DOI: 10.3389/fpsyg.2023.1330238.

5. Leo D. G., Bruno D., Proietti R. Remembering What Did Not Happen: The Role of Hypnosis in Memory Recall and False Memories Formation. Frontiers in Psychology. 2025. Vol. 16. Article 1433762. DOI: 10.3389/fpsyg.2025.1433762.

Горбатько П. П. Смарт-контракти та цифрові активи в українському цивільному праві: проблеми імплементації та захисту прав учасників електронного обігу

*Здобувач I освітнього рівня спеціальності 081 "Право"
кафедри державно-правових і гуманітарних наук
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

Стрімкий розвиток блокчейн-технологій, поширення криптовалют, токенизованих активів та автоматизованих механізмів виконання договірних зобов'язань поставили перед вітчизняною цивілістикою низку питань, які класична доктрина зобов'язального права не була готова вирішувати. Смарт-контракти та цифрові активи, попри свою технологічну зрілість і масове практичне застосування, досі не отримали в українському цивільному праві завершеного концептуального оформлення.

Прийняття Закону України "Про віртуальні активи" стало важливим кроком, проте цей акт радше окреслив контури проблеми, ніж вирішив її по суті. У статті аналізуються ключові теоретичні та практичні складнощі імплементації смарт-контрактів і цифрових активів у систему цивільного права України, а також механізми захисту прав учасників електронного обігу. Термін "смарт-контракт" є доктринально неоднозначним.

У технічному сенсі йдеться про комп'ютерний протокол, який автоматично виконує заздалегідь визначені умови без участі посередника. У юридичному ж сенсі постає питання: чи є смарт-контракт правочином у розумінні статті 202 Цивільного кодексу України, чи це лише спосіб (форма) виконання вже укладеного договору.

1. Технологічний підхід - смарт-контракт розглядається виключно як механізм автоматизованого виконання, що не має самостійного юридичного значення; правочин укладається традиційним способом, а код лише забезпечує його реалізацію.

2. Змішаний (гібридний) підхід - смарт-контракт визнається формою фіксації волевиявлення сторін, що поєднує текстову (природномовну) частину договору з програмним кодом, який автоматизує виконання окремих умов.

3. Автономний підхід - код сам по собі визнається джерелом договірних зобов'язань, а "умови угоди" тотожні його алгоритму. Українське законодавство прямо не визначає жодного з цих підходів, що створює правову невизначеність.

Стаття 205 ЦК України допускає вчинення правочину [1, 2] шляхом здійснення поведінки, яка засвідчує волю сторін, а електронна форма

правочину регулюється Законом України "Про електронні документи та електронний документообіг" і Законом України "Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги". Проте жоден із цих актів не враховує специфіки децентралізованого виконання, коли після активації коду жодна зі сторін не може вплинути на подальший перебіг виконання зобов'язання.

Класична цивілістична конструкція правочину передбачає можливість оцінки волевиявлення сторони на предмет вад волі - помилки, обману, насильства, тяжких обставин (статті 229-233 ЦК України). Автоматизований, незворотний характер виконання смарт-контракту суттєво ускладнює застосування цих механізмів.

Якщо код вже виконано (наприклад, кошти списано і зараховано автоматично), визнання правочину недійсним не "скасовує" фактичного результату - постає питання реституції в умовах, коли контрагент може бути анонімним або перебувати поза юрисдикцією України. Це породжує розрив між матеріально-правовим наслідком недійсності (двостороння реституція за статтею 216 ЦК України) та технічною можливістю його примусового виконання.

Окрема проблема - помилки в самому коді (баги), які призводять до виконання, що не відповідає дійсній волі сторін. Питання про те, чи є такі випадки помилкою в розумінні статті 229 ЦК України, чи самостійною підставою відповідальності розробника коду, залишається неврегульованим. Закон України "Про віртуальні активи" увів поняття "віртуальний актив" як [3] нематеріального блага, що є об'єктом цивільних прав і має вартість, виражену сукупністю даних в електронній формі.

Водночас цей закон досі не набрав повної чинності через відсутність узгодженого податкового регулювання, що створює ситуацію правової невизначеності: об'єкт формально визнано, але механізм його обороту не запрацював повністю. Ключові проблеми класифікації: - Співвідношення з речами та майновими правами.

Стаття 177 ЦК України відносить майно до об'єктів цивільних прав, однак цифрові активи не вписуються ані в категорію речей (відсутність матеріального субстрату), ані повністю в категорію майнових прав (відсутність завжди ідентифікованого зобов'язаного суб'єкта, як-от у випадку криптовалют з децентралізованою емісією).

- Токенізовані активи різної правової природи. Утилітарні токени, платіжні токени, забезпечені активами токени (asset-backed tokens) та NFT потребують диференційованого регулювання, оскільки виконують

принципово різні економічні й правові функції, проте вітчизняне законодавство здебільшого оперує єдиним узагальненим поняттям.

- NFT і право інтелектуальної власності. Придбання невзаємозамінного токена не тотожне набуттю майнових прав інтелектуальної власності на пов'язаний з ним об'єкт, що є джерелом масових непорозумінь серед учасників обігу та потребує роз'яснення на рівні судової практики або офіційного тлумачення. Одним з фундаментальних принципів цивільного обороту є визначеність суб'єктного складу правовідносин.

Децентралізовані реєстри за своєю архітектурою забезпечують псевдонімність, а подекуди й анонімність учасників, що суперечить вимогам ідентифікації, встановленим законодавством про фінансовий моніторинг (Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів").

Це породжує колізію: з одного боку, технологія орієнтована на мінімізацію довіри до посередника й анонімність транзакцій, з іншого - цивільний оборот вимагає можливості встановити сторону зобов'язання для цілей відповідальності, оподаткування та судового захисту. Постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, зобов'язані здійснювати ідентифікацію клієнтів, однак самі учасники транзакцій у публічних блокчейнах поза такими постачальниками залишаються практично неідентифікованими.

Транскордонний, децентралізований характер блокчейн-мереж робить класичні [4, 5] колізійні прив'язки (місце укладення договору, місце виконання, місцезнаходження сторони) малопридатними для визначення застосовного права. Вузли мережі можуть фізично розташовуватися в десятках юрисдикцій одночасно, а сторони угоди можуть не знати навіть країни перебування контрагента.

Для цивільного судочинства це створює практичні складнощі: - визначення підсудності спорів, що виникають із виконання (або невиконання) смарт-контракту; - встановлення факту й моменту вчинення правочину для цілей позовної давності; - забезпечення доказів у справах, де ключовим доказом є запис у розподіленому реєстрі.

Українські суди поки що не напрацювали усталеної практики розгляду спорів щодо смарт-контрактів, що змушує орієнтуватися на загальні норми цивільного та цивільного процесуального законодавства, які не враховують специфіки предмета. Питання ефективного захисту прав є, мабуть, найгострішим практичним аспектом проблеми. Можна виділити кілька напрямів удосконалення: - Адаптація способів захисту цивільних прав.

Стаття 16 ЦК України передбачає перелік способів захисту, які потребують переосмислення стосовно цифрового середовища: визнання права на цифровий актив, примусове виконання обов'язку в натурі (що технічно неможливе після автоматичного виконання коду), відшкодування збитків замість натуральної реституції.

- Відповідальність розробників смарт-контрактів. Наразі відсутня чітка модель відповідальності осіб, які створюють і розгортають код смарт-контракту, за шкоду, заподіяну вадами цього коду третім особам, які не перебувають з розробником у договірних відносинах.

- Захист прав споживачів у сфері віртуальних активів. Законодавство про захист прав споживачів орієнтоване на традиційні товари й послуги та потребує адаптації до специфіки цифрових платформ, включно з питаннями розкриття інформації про ризики, право на відмову від правочину та особливості дистанційного укладення угод.

- Процесуальні аспекти доказування. Запис у розподіленому реєстрі має розглядатися [4, 6] як електронний доказ у розумінні процесуального законодавства, проте механізми його дослідження судом (верифікація автентичності, встановлення належності гаманця конкретній особі) потребують методичного забезпечення. На основі проведеного аналізу можна визначити такі пріоритетні напрями реформування: 1.

Законодавче закріплення дефініції смарт-контракту як гібридної конструкції, що поєднує волевиявлення сторін і автоматизований механізм виконання, з чітким визначенням моменту укладення та моменту виконання.

2. Диференціація правового режиму різних видів цифрових активів залежно від їхньої економічної функції, а не використання єдиної узагальненої категорії.

3. Запровадження спеціальних способів захисту цивільних прав, адаптованих до незворотності виконання смарт-контрактів (зокрема компенсаційних механізмів замість реституції в натурі).

4. Гармонізація податкового та цивільного регулювання обігу віртуальних активів для повного набрання чинності профільним законом.

5. Розробка колізійних норм, що враховують децентралізований характер блокчейн-технологій, для визначення підсудності та застосовного права.

6. Формування методичних рекомендацій для судів щодо оцінки записів розподіленого реєстру як засобів доказування. Імплементація смарт-контрактів і цифрових активів в українське цивільне право перебуває на початковому етапі та характеризується суттєвим розривом між технологічною реальністю електронного обігу і чинною нормативною базою.

Ключові проблеми - невизначеність правової природи смарт-контракту, класифікаційна неоднорідність цифрових активів, складнощі ідентифікації сторін, юрисдикційна невизначеність та недостатня адаптованість традиційних способів захисту цивільних прав до незворотного автоматизованого виконання - потребують системного законодавчого вирішення, а не фрагментарних змін.

Лише узгоджене оновлення цивільного, процесуального та податкового законодавства здатне [3, 4, 5] забезпечити належний рівень правової визначеності та захисту прав учасників електронного цивільного обороту в Україні.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.
3. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. Документ станом на 23.10.2026 позначено як такий, що не набрав чинності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20>.
4. UNCITRAL. Model Law on Automated Contracting (2024). URL: <https://uncitral.un.org/en/mlac>.
5. UNCITRAL. Guide on Legal Issues Relating to the Use of Distributed Ledger Technology in Trade (2025). URL: <https://uncitral.un.org/en/dlt>.
6. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on Markets in Crypto-assets (MiCA). Official Journal of the European Union. 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj>.

Бейлик С. В. Роль архівної справи у збереженні документальної спадщини тимчасово окупованих територій (на прикладі Криму)

*студентка 3 курсу, денної форми здобуття освіти
спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
Навчально-наукового інституту муніципального управління
та міського господарства Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського*

Збереження документальної спадщини тимчасово окупованих територій України є невід'ємною складовою державної гуманітарної та правозахисної політики. Анексія Автономної Республіки Крим у 2014 році спричинила системні порушення у сфері архівної справи: вилучення, знищення та незаконне переміщення архівних фондів, обмеження доступу до документів, що підтверджують права громадян.

У тезах проаналізовано стан архівної інфраструктури Криму в умовах окупації, правові механізми захисту документальної спадщини, а також перспективи відновлення архівних фондів у контексті майбутньої реінтеграції. Ключові слова: архівна справа, документальна спадщина, тимчасово окуповані території, Крим, архівні фонди, реінтеграція, цифровізація архівів, захист культурної спадщини, незаконне переміщення документів, відновлення архівів.

Архівна справа виконує стратегічну роль у збереженні історичної пам'яті, забезпеченні правової визначеності та захисті прав громадян. Відповідно до Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» документи Національного архівного фонду є власністю Українського народу та перебувають під захистом держави незалежно від місця їх фактичного зберігання.

Окупація Криму поставила під загрозу збереження унікальних архівних зібрань, що формувалися впродовж сторіч і містять документи, незамінні для підтвердження прав громадян, дослідження регіональної історії та збереження культурної ідентичності.

Особливої актуальності у сфері архівної справи на тимчасово окупованих територіях набувають такі напрями: - документування фактів незаконного вилучення, переміщення та знищення архівних фондів окупаційною адміністрацією; - моніторинг стану архівних установ Криму та фіксація порушень міжнародного гуманітарного права у сфері захисту культурної спадщини; - цифровізація архівних документів та створення резервних електронних копій до початку окупації і в процесі реінтеграції; - забезпечення доступу громадян до архівної інформації через дистанційні та

електронні механізми; - відновлення та реконструкція втрачених або пошкоджених архівних фондів після деокупації.

Важливим аспектом є правовий статус архівних документів, вивезених з окупованої території. Міжнародне право, зокрема Гаазька конвенція про захист культурних цінностей 1954 року та її протоколи, кваліфікує вивезення культурних і документальних цінностей із окупованих територій як протиправне діяння. Україна зафіксувала численні факти незаконного переміщення документів з архівів Криму до російської федерації, що є грубим порушенням норм міжнародного гуманітарного права.

На практиці виникає низка системних проблем, зокрема: - повна або часткова втрата контролю над державними архівними установами Криму з боку України; - неможливість проведення планових перевірок стану збереженості фондів; - обмежений доступ кримських громадян до документів, що підтверджують їхній правовий статус; - ризик знищення документів, важливих для майбутніх судових та реституційних процесів; Окрему увагу слід приділити цифровій архівації як інструменту превентивного захисту документальної спадщини.

Своєчасне оцифрування архівних матеріалів дозволяє забезпечити їхню доступність і автентичність навіть у разі фізичної втрати оригіналів. Державна архівна служба України спільно з міжнародними партнерами реалізує проєкти зі збереження цифрових копій документів, що стосуються Криму, у захищених сховищах за межами окупованої території.

Порівняльний аналіз міжнародної практики свідчить, що держави, які пережили окупацію або збройний конфлікт, застосовують механізми міжнародної правової допомоги у поверненні вивезених архівів, створення екзильних архівних установ та залучення міжнародних організацій (ЮНЕСКО, МРА) до моніторингу стану культурної і документальної спадщини. Адаптація цих підходів Україною відкриває можливості для системного захисту архівних фондів Криму до моменту його повної реінтеграції.

Судова та претензійна практика також формує запит на належну документальну базу: для притягнення до відповідальності осіб, винних у знищенні або викраденні архівних матеріалів, необхідно завчасно зафіксувати склад фондів, їхній стан і місцезнаходження. Висновки. Архівна справа відіграє ключову роль у збереженні документальної спадщини тимчасово окупованих територій та є необхідною передумовою успішної реінтеграції Криму.

Системний захист архівних фондів, цифровізація документів і дотримання норм міжнародного права у сфері охорони культурних цінностей

забезпечують правову та історичну основу для відновлення суверенітету України.

Актуальними залишаються: удосконалення нормативно-правової бази щодо захисту архівів в умовах збройного конфлікту; розширення міжнародного співробітництва у питаннях реституції документальних цінностей; розвиток цифрової архівної інфраструктури; підготовка фахівців із архівної справи для роботи в умовах постконфліктного відновлення; забезпечення доступу громадян до архівної інформації.

Комплексне вирішення зазначених завдань сприятиме збереженню документальної пам'яті та гарантуванню прав мешканців тимчасово окупованих територій.

Список використаних джерел:

1. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 № 3814-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3814-12>.

2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1207-18>.

3. Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя : Указ Президента України від 24.03.2021 № 117/2021 // Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533>.

4. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (Гаага, 14.05.1954) // Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_157.

5. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17>.

6. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2268-19>.

7. Деякі питання документування управлінської діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/55-2018-%D0%BF>.

8.Деякі питання документування управлінської діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/55-2018-%D0%BF>.

9.Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території

Сташко Ю. Г. Цивільно-правовий захист честі, гідності та ділової репутації в умовах деокупації: боротьба з мовою ворожнечі та дезінформацією

*Студентка 2 курсу, групи 081-24, Спеціальності 081 «Право»
Першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Навчально-наукового
гуманітарного інституту Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського
Науковий керівник: Губарєв С. В.*

Інформація стала зброєю масового ураження, наслідки застосування якої у вигляді «цифрової стигматизації» тривають навіть після фізичного звільнення територій.

У тезах досліджено цивільно-правові механізми захисту честі, гідності та ділової репутації як особистих немайнових благ у контексті деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Проаналізовано проблему неефективності класичних механізмів спростування інформації в умовах анонімних інформаційних атак. Запропоновано імплементацію європейських стандартів протидії дезінформації (зокрема Digital Services Act) та адаптацію інституту «права бути забутим» як невід'ємних елементів перехідного правосуддя.

Ключові слова: честь, гідність, ділова репутація, цивільно-правовий захист, цифрова стигматизація, дезінформація, деокупація, перехідне правосуддя, Digital Services Act. Постановка проблеми. Системне використання дезінформації та мови ворожнечі під час збройної агресії Російської Федерації призвело до масового порушення особистих немайнових прав громадян України.

Окупаційні адміністрації роками конструювали паралельну інформаційну реальність, перетворюючи кіберпростір на полігон для дискредитації проукраїнського населення. Після деокупації постає безпрецедентне завдання: як захистити та відновити репутацію осіб (місцевих підприємців, активістів, освітян), яких було безпідставно звинувачено в окупаційних медіа?

Гармонізація цивільного законодавства України з європейськими стандартами є невід'ємною частиною вирішення цього виклику в межах перехідного правосуддя (transitional justice) [3]. Згідно зі ст. 297 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України), кожен має право на повагу до його гідності та честі [1]. Стаття 299 ЦК України закріплює право на недоторканність ділової репутації. У разі їх порушення особа має право на

спростування недостовірної інформації та відшкодування шкоди. Основна частина.

Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав здійснюється переважно в судовому порядку. Класичним способом захисту є визнання інформації недостовірною та її спростування тим, хто її поширив (ст. 277 ЦК України). Як зазначає у своїй практиці Верховний Суд, позивач має довести факт поширення інформації саме відповідачем [2]. Проте, на нашу думку, класичний підхід ЦК України виявляється фактично паралізованим в умовах деокупації.

Джерелом мови ворожнечі та наклепів на цих територіях найчастіше виступали анонімні Telegram-канали, ботоферми або медіа-ресурси, які припинили своє існування чи втекли разом з окупаційними військами. Вимагати спростування від анонімного або фізично недоступного суб'єкта неможливо, що створює небезпечний юридичний вакуум у захисті прав постраждалих [6]. Ситуація ускладнюється явищем, яке в доктрині отримало назву «цифрова стигматизація».

Навіть після деокупації та фізичного знищення ворожих штабів, згенеровані ними фейки залишаються проіндексованими в глобальній мережі. Будь-який роботодавець чи партнер, увівши в пошукову систему ім'я людини, яка пережила окупацію, може натрапити на сфабриковані закиди у «колабораціонізмі» чи «зраді». Отже, цивільно-правова шкода продовжує завдаватися щодня, руйнуючи професійне та особисте життя громадян [5].

У цьому контексті європейські стандарти вимагають від держав позитивних зобов'язань щодо захисту приватності. Практика ЄСПЛ чітко розмежовує свободу вираження поглядів (ст. 10 Конвенції) та відверту дифамацію, яка має на меті знищення репутації особи. Проте в умовах гібридної війни класичний баланс інтересів зміщується. Коли мова йде про організовані державою-агресором кампанії з дезінформації, суди не можуть покладатися на стандартні цивілістичні презумпції.

Вважаємо, що для подолання цієї правової прогалини національна система має змістити фокус із безрезультатного пошуку безпосереднього автора фейку на взаємодію з платформами-поширювачами. На рівні ЄС ці питання вже регулюються Актом про цифрові послуги (Digital Services Act), який встановлює сувору відповідальність транснаціональних онлайн-платформ за модерацію шкідливого контенту [4]. Україна, як кандидат на вступ до ЄС, повинна екстраполювати ці норми у сферу деліктних зобов'язань.

Наша особиста позиція полягає в тому, що в контексті реінтеграції доцільно запровадити спрощену судову процедуру «цифрового очищення». Замість класичного спростування, ключовим способом захисту має стати

зобов'язання пошукових систем (Google, Bing) та соціальних мереж примусово видалити або заблокувати доступ до наклепницького контенту. Це є своєрідною адаптацією європейського «права бути забутим» (right to be forgotten), яке вже довело свою ефективність у практиці Суду ЄС [7].

Таке судове рішення має виступати правовою підставою для негайної деіндексації брехливих матеріалів без необхідності ведення тривалих суперечок з невідомими авторами. Висновки: Цивільно-правовий захист особистих немайнових благ є не просто приватною справою позову, а фундаментальною передумовою соціального примирення та ментальної реінтеграції деокупованих територій. Традиційний інститут спростування інформації (ст. 277 ЦК України) в умовах гібридної війни потребує модернізації.

Критично необхідною є імплементація механізмів європейського Digital Services Act у національне законодавство для забезпечення прямої відповідальності цифрових платформ. Доцільно доповнити цивільне законодавство спеціальними нормами перехідного періоду, які б наділяли суди повноваженнями ухвалювати рішення про блокування (деіндексацію) дифамаційного контенту окупаційних ресурсів без вимоги попередньої ідентифікації його автора.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 28.03.2026).
2. Постанова Верховного Суду від 05 лют. 2026 р. У справі № 752/30879/21.
- Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116789000> (дата звернення: 28.03.2026).
3. Барабаш Ю. Г. Перехідне правосуддя в Україні: конституційно-правовий вимір. Право України. 2023. № 5. С. 12–25.
4. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act). Official Journal of the European Union. 2022. L 277. P. 1–102. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj> (дата звернення: 28.03.2026).
5. The Role of Transitional Justice in Ukraine in 2026. UpRights Organization. 2026. URL: <https://www.uprights.org/2025/04/07/the-role-of-transitional-justice-in-ukraine/> (дата звернення: 28.03.2026).
6. Recommendation CM/Rec(2022)16 of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech. Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/1680a67955> (дата звернення: 28.03.2026).

7. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 13 May 2014 in Case C-131/12, Google Spain SL and Google Inc. V Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) and Mario Costeja González. InfoCuria. URL: [https://curia.europa.eu/juris/document/](https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=152065) document.jsf?docid=152065 (дата звернення: 28.03.2026).

Прибіга З. М. Електронне судочинство (e-Court) як інструмент забезпечення доступу до правосуддя для громадян на деокупованих територіях

*здобувачка вищої освіти 3 курсу, спеціальності 081 «Право»
кафедри державно-правових та гуманітарних наук ННГІ
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського, Науковий керівник: Губарєв С. В.*

Електронне судочинство (e-Court) у сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства виступає важливим інструментом забезпечення доступу до правосуддя, особливо в умовах відновлення деокупованих територій України. Збройна агресія проти України спричинила значні руйнування інфраструктури, включаючи судову систему, що ускладнило або унеможливило реалізацію громадянами свого права на судовий захист.

Відновлення ефективного функціонування правосуддя в таких умовах потребує нових підходів, серед яких ключове місце займає цифровізація судових процедур. Конституція України гарантує кожному право на захист своїх прав і свобод у суді [1], однак практична реалізація цього права в умовах постконфліктного відновлення значною мірою залежить від доступності відповідних інструментів.

Електронне судочинство являє собою комплексну систему організації судового процесу, що передбачає використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення взаємодії між судом і учасниками процесу. В Україні така система реалізується через функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), яка забезпечує електронний документообіг, автоматизований розподіл справ, дистанційну участь у судових засіданнях та доступ до матеріалів справи [5].

Відповідно до законодавства про електронні документи та електронний документообіг, електронні документи мають юридичну силу, що дозволяє повноцінно використовувати їх у судовому процесі. Електронне забезпечення правосуддя – для України явище не дуже нове, це те, з чим учасники процесу і працівники судів, в т. ч. судді, працюють вже понад чверть століття, хоча, безперечно, динаміка цього процесу дуже велика і впровадження технологічних інновацій у цій сфері лише прискорюється [3, с. 38].

Значення електронного судочинства для громадян, які проживають на деокупованих територіях, є надзвичайно високим. Після звільнення територій держава стикається з необхідністю швидкого відновлення правопорядку, що включає забезпечення функціонування судової системи. Проте фізичне

відновлення судів потребує часу, ресурсів і належних умов безпеки. У цьому контексті e-Court виступає як ефективна альтернатива, яка дозволяє забезпечити безперервність здійснення правосуддя.

Громадяни отримують можливість звертатися до суду дистанційно, незалежно від місця перебування, що є особливо важливим для внутрішньо переміщених осіб та осіб, які втратили доступ до своїх документів або майна. Цифровізація судочинства покликана забезпечити спрощення процедур, підвищення ефективності судового захисту, пришвидшення розгляду справ і зменшення обсягу застарілого паперового документообігу в цивільному процесі [2, с. 1072].

Важливим аспектом є також підвищення прозорості судового процесу, оскільки електронні системи дозволяють відстежувати рух справи, забезпечують відкритість судових рішень і зменшують можливості для зловживань. Особливу роль e-Court відіграє у вирішенні спорів, пов'язаних із наслідками збройного конфлікту. Йдеться, зокрема, про справи щодо відшкодування матеріальної та моральної шкоди, втрати нерухомого майна, відновлення прав власності, а також оскарження рішень органів державної влади.

У таких справах швидкість і доступність судового розгляду мають вирішальне значення для відновлення соціальної справедливості та довіри громадян до держави. Важливу нормативно-правову основу функціонування електронного судочинства становить Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг». Цей закон визначає правовий статус електронного документа, встановлює вимоги до його створення, обігу, зберігання та використання.

Зокрема, закон закріплює принцип юридичної рівності електронного документа з паперовим аналогом за умови наявності відповідних реквізитів, зокрема електронного підпису [4]. Не менш важливим є Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який визначає організаційні засади функціонування судової влади в Україні. У контексті електронного судочинства цей закон закріплює принцип доступності правосуддя та передбачає впровадження сучасних інформаційних технологій у діяльність судів [6].

Водночас впровадження електронного судочинства стикається з рядом проблем і викликів. Однією з ключових проблем є недостатній рівень розвитку цифрової інфраструктури, особливо у регіонах, що постраждали від бойових дій. Відсутність стабільного інтернет-зв'язку або необхідного технічного обладнання суттєво обмежує можливості використання електронних сервісів. Іншою важливою проблемою є низький рівень цифрової грамотності

населення, що ускладнює використання електронних платформ, особливо для осіб похилого віку.

Не менш важливими є питання кібербезпеки та захисту персональних даних. Судова інформація містить конфіденційні відомості, тому забезпечення її захисту є одним із пріоритетів державної політики. Законодавство України передбачає відповідні механізми захисту, однак у умовах зростання кіберзагроз ці питання потребують постійного вдосконалення. Окрім того, існує проблема довіри до електронного судочинства, оскільки частина громадян надає перевагу традиційним формам взаємодії з судом.

Подолання зазначених проблем можливе лише за умови комплексного підходу. Насамперед необхідно забезпечити розвиток цифрової інфраструктури, включаючи доступ до високошвидкісного інтернету на всій території України. Важливим є також впровадження програм підвищення цифрової грамотності населення, що дозволить ширшому колу громадян користуватися електронними сервісами.

Окрім цього, необхідно вдосконалювати нормативно-правову базу, яка регулює функціонування електронного судочинства, а також забезпечувати належний рівень кіберзахисту інформаційних систем. Важливу роль у цьому процесі відіграє міжнародний досвід та рекомендації, зокрема документи Ради Європи щодо забезпечення доступу до правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Офіційний вебпортал ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 20.04.2026).

2. Ланчковський Ю. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ. Наукові інновації та передові технології. 2025. № 8(48). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8\(48\)-1070-1078](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8(48)-1070-1078) (дата звернення: 20.04.2026).

3. Логойда В. М. Проблеми цифровізації судочинства в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2026. Vol. 5, no. 92. P. 35–42. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.4> (date of access: 20.04.2026).

4. Про електронні документи та електронний документообіг. Офіційний вебпортал ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/851-15#Text> (дата звернення: 20.04.2026).

5. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Офіційний вебпортал ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення: 20.04.2026).

6. Про судоустрій і статус суддів. Офіційний вебпортал ВРУ. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text) (дата звернення: 20.04.2026)

**Фірсов І.О. Правове становище жителів тимчасово окупованого Криму:
гарантії прав і напрями удосконалення правового захисту в умовах
євроінтеграції України**

*здобувач 1 курсу, другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності 081 «Право», кафедри державно-правових і гуманітарних наук
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

Тимчасова окупація Криму створила тривалу ситуацію, у якій громадяни України фактично позбавлені доступу до національних органів влади, але зберігають право на захист з боку Української держави. Правове становище цих осіб визначають Конституція України, законодавство про тимчасово окуповані території, міжнародне гуманітарне право та міжнародні договори з прав людини. Європейська інтеграція додає до цього завдання послідовного забезпечення верховенства права, прав людини й недискримінації. Мета тез — окреслити чинні механізми захисту та визначити напрями їх удосконалення.

Вихідною засадою є те, що тимчасово окупована територія залишається невід'ємною частиною України, на яку поширюється дія Конституції та законів України [1; 2]. Отже, окупація не припиняє правового зв'язку громадянина з Україною і не усуває позитивного обов'язку держави вживати доступних заходів для захисту його прав. Водночас реалізація такого обов'язку має враховувати фактичну недоступність українських установ на півострові та ризики, з якими люди можуть зіткнутися через звернення до них.

Окремого розгляду потребує питання громадянства. Конституція України забороняє позбавляти громадянина України громадянства та права змінити його [1]. Тому сам факт нав'язаного окупаційною владою російського громадянства або оформлення російського документа не означає автоматичного припинення українського громадянства. Водночас оцінювати індивідуальні ситуації слід з урахуванням обставин примусу, документів особи й чинних норм Закону України «Про громадянство України» [3]. Такий підхід дає змогу не ототожнювати вимушену поведінку в умовах окупації з добровільною відмовою від правового зв'язку з Україною.

Українське законодавство встановлює спеціальний режим тимчасово окупованої території та визначає правові наслідки діяльності незаконно створених органів. Закон № 1207-VII передбачає, що такі органи та їх посадові особи діють незаконно, а їхні акти не створюють правових наслідків, крім передбачених законом винятків [2]. Це правило потрібно застосовувати разом із механізмами, покликаними не допустити порушення базових прав людини. Зокрема, процесуальне законодавство дозволяє встановлювати в судовому

порядку факти народження або смерті на тимчасово окупованій території; відповідні заяви розглядаються невідкладно [5]. Така процедура допомагає оформити українські документи й реалізувати пов'язані з ними особисті та майнові права.

Для громадян, які виїхали з Криму та набули статусу внутрішньо переміщеної особи, важливе значення має Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [4]. Він визначає засади обліку та державної підтримки ВПО. Практична ефективність цих гарантій залежить від доступності адміністративних процедур, своєчасного отримання документів, доступу до соціальних послуг і правової допомоги. Водночас потреби людей, які залишаються на окупованій території, відрізняються: вони можуть не мати безпечної можливості виїхати або безпосередньо звернутися до українських установ. Тому механізми інформування й дистанційного звернення мають бути оцінені з погляду не лише технічної наявності, а й безпеки заявників та захисту їхніх персональних даних.

Міжнародні джерела підтверджують масштабність проблеми. У доповіді за підсумками десяти років окупації Управління Верховного комісара ООН з прав людини задокументувало нав'язування російського громадянства та правових інституцій, обмеження свободи вираження поглядів і релігії, а також тиск на прояви української та кримськотатарської ідентичності [8]. Велика палата Європейського суду з прав людини у справі *Ukraine v. Russia (re Crimea)* 25 червня 2024 року встановила адміністративну практику численних порушень Конвенції на окупованому півострові [7]. Це рішення є важливим міжнародно-правовим підтвердженням порушень і відповідальності держави-відповідача; водночас міждержавне рішення саме по собі не замінює індивідуальних процедур документування шкоди й відновлення прав кожної особи.

Захист прав корінних народів України має спиратися на спеціальні гарантії, закріплені на національному рівні. Конституція визначає, що держава сприяє розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності корінних народів і національних меншин України [1]. Закон України «Про корінні народи України» визнає корінними народами України кримських татар, караїмів і кримчаків та встановлює гарантії їхніх колективних прав [6]. Тому актуальним завданням є не створення правового регулювання з нуля, а забезпечення практичної реалізації чинних гарантій, участі представницьких органів корінних народів у рішеннях, що їх стосуються, і підтримки мови, культури та інституцій.

Євроінтеграційний вимір слід формулювати точно. Переговори про вступ України до Європейського Союзу були офіційно відкриті 25 червня 2024

року [9]. Стаття 2 Договору про Європейський Союз закріплює спільні цінності Союзу, серед яких людська гідність, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, зокрема прав осіб, які належать до меншин [10]. Це орієнтир для реформ українських інституцій і законодавства. Водночас не слід стверджувати, що всі акти *acquis* ЄС безпосередньо регулюють становище осіб на окупованій території: правові наслідки членства, кандидатського статусу й переговорів відрізняються. У цій сфері доречно говорити про наближення національного законодавства до цінностей і стандартів ЄС та про забезпечення ефективних засобів правового захисту.

Удосконалення системи захисту доцільно зосередити на кількох практичних напрямках. По-перше, потрібно забезпечувати зрозумілі та безпечні процедури підтвердження актів цивільного стану й інших юридично значущих фактів. По-друге, слід полегшувати доступ ВПО до документів, правничої допомоги та передбачених законом соціальних гарантій. По-третє, державні органи мають узгоджувати спеціальні заходи для мешканців окупованих територій із принципами індивідуальної оцінки обставин, недискримінації, правової визначеності та права на справедливий розгляд. По-четверте, державні програми щодо Криму мають передбачати реальну участь представників корінних народів і систематичний моніторинг того, чи можуть люди скористатися гарантованими правами. Такі заходи не скасовують об'єктивних обмежень, спричинених окупацією, але дають змогу зменшувати їхні правові наслідки.

Отже, правове становище жителів тимчасово окупованого Криму ґрунтується на збереженні суверенітету України, громадянства її громадян і дії українських законів на цій території. Національні процедури щодо внутрішнього переміщення та встановлення фактів народження і смерті доповнюються міжнародними механізмами контролю за дотриманням прав людини. Європейська інтеграція посилює вимогу до якості цих механізмів: вони мають бути доступними, безпечними, недискримінаційними та дієвими, а гарантії для корінних народів — реалізовуватися на практиці. Саме поєднання правового регулювання з доступними засобами захисту має стати основою правової політики України щодо жителів Криму.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.

3. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Ст. 317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
6. Про корінні народи України : Закон України від 01.07.2021 № 1616-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20>.
7. European Court of Human Rights. Ukraine v. Russia (re Crimea) [GC], nos. 20958/14 and 38334/18, judgment of 25 June 2024. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-235139>.
8. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Ten Years of Occupation by the Russian Federation: Human Rights in the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol, Ukraine. 28 February 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/Ten-Years-of-Occupation-by-the-Russian-Federation-Human-Rights-in-the-Autonomous-Republic-of-Crimea-and-the-City-of-Sevastopol-Ukraine-EN>.
9. Council of the European Union. EU opens accession negotiations with Ukraine. 25 June 2024. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/eu-opens-accession-negotiations-with-ukraine/>.
10. Treaty on European Union (consolidated version). Article 2. Official Journal of the European Union. C 326. 26 October 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012M002>.

Костомарова А. П. Механізми цивільної відповідальності за поширення дезінформації як загрози євроінтеграційним процесам

Здобувачка I (бакалаврського) рівня вищої освіти кафедри

державно-правових і гуманітарних наук

Таврійського національного університету

імені В. І. Вернадського

Науковий керівник: Губарєв С. В.

Вектор європейської та євроатлантичної інтеграції, закріплений у Конституції України, визначає не лише зовнішньополітичні орієнтири держави, але й магістральний напрямок трансформації всієї національної правової системи.

У цьому контексті проблематика забезпечення інформаційної безпеки набуває екзистенційного значення. Сучасна парадигма гібридних загроз яскраво демонструє, що руйнування державності та перешкоджання міжнародним альянсам може здійснюватися не лише шляхом кінетичного військового втручання, але й через цілеспрямоване конструювання альтернативної інформаційної реальності.

Дезінформація більше не розглядається як побічний, випадковий продукт вільного обміну думками у демократичному суспільстві; вона еволюціонувала у високотехнологічну зброю масового когнітивного ураження, яка використовується авторитарними режимами для поляризації суспільств, дискредитації демократичних інституцій та зриву євроінтеграційних процесів.

Відповідно, пошук шляхів вирішення актуальних теоретичних та практичних проблем державно-правових наук у процесах євроінтеграції вимагає формування новітніх правових механізмів реагування на ці загрози. Для формування адекватних механізмів цивільно-правової відповідальності необхідно чітко детермінувати об'єкт правового регулювання та масштаби шкоди, яку він завдає.

На рівні документів Європейського Союзу дезінформація концептуалізується як «навмисне поширення неправдивої або такої, що вводить в оману, інформації, спрямованої на підлив довіри до інституцій, суспільств та конкретних осіб» [1, с. 3]. Це визначення розмежовує дезінформацію, яка має ознаку умислу на завдання шкоди або отримання вигоди, від місінформації – ненавмисного поширення помилкових даних. Вплив дезінформації на європейський простір не є новим явищем.

Дослідники зазначають, що з моменту кризи в Україні у 2014 році російська інформаційна війна та дезінформація у європейському сусідстві

почали розглядатися як пряма, екзистенційна загроза самій ідеї європейської інтеграції [2, с. 84]. Мета цих операцій – розпалювання внутрішніх конфліктів, поляризація суспільства та стимулювання процесів політичної дезінтеграції всередині ЄС.

Російська Федерація традиційно розглядає політику розширення ЄС та інтеграцію колишніх радянських республік як вторгнення у свою геополітичну сферу впливу, використовуючи цифровий простір як асиметричний інструмент протидії. Правова доктрина ЄС визначає, що така дезінформаційна діяльність призводить до шкоди двох типів: Публічна шкода: порушення демократичних виборчих процесів, підлив національної безпеки, зниження довіри до державних та наднаціональних інститутів.

Особиста шкода: порушення доброго імені, честі, гідності та ділової репутації конкретної фізичної або юридичної особи. З точки зору вітчизняної цивілістики, традиційне цивільне право завжди фокусувалося виключно на відшкодуванні особистої шкоди.

Проте гібридний характер сучасних загроз полягає в тому, що мільйони дрібних випадків «особистої шкоди» (наприклад, поширення фейків про окремих політиків, військових чи інституції), організованих у скоординовані мережі (ботоферми), кумулятивно генерують макроскопічну публічну шкоду. Це створює нагальну потребу в модернізації інституту цивільної відповідальності, який повинен отримати інструменти реагування на масові, системні правопорушення в інформаційній сфері.

Шлях України до Європейського Союзу вимагає повної синхронізації з європейським нормативно-правовим полем. У сфері регулювання цифрових технологій ЄС виступає світовим флагманом, демонструючи еволюцію від м'якого права до створення жорстких обов'язкових механізмів, які екстериторіально впливають на весь глобальний інтернет. Першим кроком у розбудові інституційних запобіжників стала ініціатива Європейської Комісії, яка у 2018 році залучила провідних гравців ринку до створення Кодексу практики щодо дезінформації.

Це був піонерський механізм саморегулювання, заснований на рекомендаціях Групи високого рівня з питань фейкових новин. Платформи вперше погодилися на добровільні стандарти виявлення та маркування недостовірного контенту.

Трансформація Кодексу з декларативного документа на юридично зобов'язуючий інструмент відбулася завдяки ухваленню Акту про цифрові послуги (Digital Services Act, Регламент ЄС 2022/2065), який набув повної чинності для всіх платформ у лютому 2024 року [3, с. 3]. DSA докорінно змінив архітектуру відповідальності в європейському просторі. Акт базується

на асиметричному підході до регулювання: що більшою є цифрова платформа, то суворіші вимоги до неї висувуються.

Найвищий ступінь юридичної відповідальності покладається на дуже великі онлайн-платформи (Very Large Online Platforms – VLOPs) та дуже великі пошукові системи (Very Large Online Search Engines – VLOSEs), аудиторія яких перевищує 45 мільйонів користувачів на місяць у ЄС (це, зокрема, Facebook, Instagram, YouTube, TikTok, Bing, Google Search).

Згідно зі статтею 34 DSA, ці гіганти зобов'язані проводити щорічну оцінку системних ризиків, у тому числі ризиків, пов'язаних із поширенням дезінформації та впливом на виборчі процеси, а також вживати адекватних заходів для їх мінімізації. 13 лютого 2025 року Європейська Комісія та Європейська рада з цифрових послуг офіційно схвалили інтеграцію Посиленого Кодексу практики щодо дезінформації 2022 року в структуру DSA як офіційного «Кодексу поведінки» відповідно до статті 45 Акту [4].

Відтак, для суб'єктів VLOPs і VLOSEs дотримання цього Кодексу стало не просто добровільним жестом, а ключовим індикатором виконання юридичних зобов'язань щодо мінімізації системних ризиків за DSA. З 1 липня 2025 року Кодекс став повністю аудіюваним, а його порушення може призвести до колосальних штрафів – до 6% глобального річного доходу компанії.

Якщо адміністративні штрафи та приписи з боку Європейської Комісії є інструментами публічного права, то справжньою революцією у захисті прав громадян стало запровадження на рівні ЄС механізмів приватноправового примусу у цифровій сфері.

Хоча DSA загалом зберігає концепцію звільнення провайдерів посередницьких послуг від відповідальності за незаконний контент третіх осіб, якщо вони не знають про нього і діють швидко для його видалення після отримання скарги, Регламент встановлює пряму відповідальність платформ за порушення їхніх власних зобов'язань. Наближення законодавства України до стандартів ЄС вимагає критичного аудиту існуючих національних інститутів.

Сьогодні цивільно-правова відповідальність за поширення дезінформації в Україні базується переважно на класичному інституті захисту особистих немайнових прав. Отримання статусу кандидата та початок перемовин про вступ до ЄС вимагають від України не просто ситуативних змін, а прийняття системного нормативно-правового акта, який би імплементував положення Digital Services Act та Європейського акту про свободу медіа.

Правові експерти та міжнародні інституції висловлюють серйозні застереження щодо спроб боротися з дезінформацією виключно шляхом

розширення кримінальної відповідальності. Хоча Кримінальний кодекс України вже містить статті, які дозволяють карати за поширення закликів до повалення конституційного ладу (ст.109), посягання на територіальну цілісність (ст.110) та розпалювання ворожнечі (ст.161), створення окремих «законів проти фейків» становить загрозу демократії. У звіті Freedom House за 2024 рік зазначається [5], що український уряд надав Раді Європи оновлений перелік заходів відступу від зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини на період воєнного стану. Тим не менш, міжнародна спільнота пильно стежить за дотриманням пропорційності цих обмежень.

Прихильники європейського підходу вказують на негативний досвід Російської Федерації, де закон 2022 року про «фейки» щодо збройних сил криміналізував будь-які незалежні репортажі, що суперечать офіційному наративу держави (за що передбачено до 15 років ув'язнення). ЄСПЛ однозначно кваліфікує подібні практики як грубе порушення статті 10 Конвенції.

Законодавство України повинно імплементувати механізми, які б змусили міжнародні корпорації (Meta, Google, X, Telegram) та великі національні платформи співпрацювати з державою не під загрозою блокування, а під загрозою багатомільйонних цивільних позовів від користувачів та організацій громадянського суспільства. Висновки.

Таким чином, для забезпечення незворотності свого європейського вибору Україна повинна не лише гармонізувати норми технічного та адміністративного регулювання, але й здійснити глибоку реформу механізмів цивільного права. Лише синергія превентивних заходів саморегулювання платформ та невідворотної, економічно відчутної цивільно-правової відповідальності за їх невиконання здатна захистити інформаційний суверенітет держави у турбулентну епоху цифрових трансформацій.

Список використаних джерел:

1. Fathaigh R., Buijs D., Hoboken J. The Regulation of Disinformation Under the Digital Services Act. Media and Communication. 2025. V olume 13. 21 p. URL: <https://www.cogitatiopress.com/mediaandcommunication/article/download/9615/4391>
2. Coli M. The Role of the European Union in Protecting Democracy through Legislation: The Case of Disinformation. European Papers. 2026. V ol. 11, No. 1. pp. 81-111.
3. Mündges S., Park K. But did they really? Platforms' compliance with the Code of Practice on Disinformation in review. Internet Policy Review. 2024. V olume 13. Issue 3. 21 p. URL: <https://policyreview.info/pdf/policyreview-2024-3-1786.pdf>

4. The Code of Conduct on Disinformation. European Commission. 2025.
URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/code-conduct-disinformation>
5. Ukraine: Freedom on the Net 2024 Country Report. Freedom House. 2025.
URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-net/2024>

**Гусейнова А. А. Спадкування на тимчасово окупованих територіях:
проблеми реалізації прав громадян України та процедура верифікації
документів**

*Здобувач вищої освіти 2 курсу спеціальності 081-24 “Право”
кафедри державно-правових гуманітарних наук,
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського
Науковий керівник: Губарєв С. В.*

Після початку тимчасової окупації частини території України багато громадян зіткнулися з проблемами під час оформлення спадщини. Найчастіше це пов'язано з тим, що неможливо отримати або підтвердити потрібні документи.

Частина людей не має доступу до українських державних органів, а документи, видані на окупованих територіях, потребують додаткового підтвердження. Через це спадкоємцям часто доводиться звертатися до суду, щоб встановити юридичні факти або підтвердити своє право на спадщину. Проблема спадкування на тимчасово окупованих територіях залишається актуальною, оскільки вона пов'язана із захистом майнових прав громадян.

Тому важливо розглянути, як перевіряються документи і як на практиці реалізуються спадкові права в таких умовах. Спадкові правовідносини є частиною цивільного права, яка забезпечує перехід майна, прав та обов'язків від спадкодавця до спадкоємців. Відповідно до Цивільного кодексу України спадкування здійснюється за заповітом або за законом [1]. Проте в умовах тимчасової окупації окремих територій України реалізація спадкових прав суттєво ускладнюється.

Часто виникає проблема з отриманням документів, необхідних для оформлення спадщини. Люди часто стикаються з ситуаціями, коли свідоцтва про смерть, народження або інші документи видані на тимчасово окупованих територіях. Оскільки Україна не визнає діяльність окупаційних органів, такі документи не завжди можна використати без додаткового підтвердження. Через це спадкоємцям нерідко доводиться звертатися до суду для встановлення юридичних фактів. [4] У таких випадках важливо перевіряти документи.

Така перевірка дозволяє підтвердити окремі факти і забезпечити подальше оформлення спадщини відповідно до законодавства України. На практиці найчастіше громадяни звертаються із заявами про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території або підтвердження родинних зв'язків між спадкодавцем і спадкоємцем. Крім проблем із

документами, труднощі виникають і через обмежений доступ до нотаріальних послуг.

Не всі громадяни можуть швидко виїхати з окупованої території, щоб оформити спадщину або звернутися до українських державних органів. Через це процес оформлення спадкових прав часто затягується і може вимагати додаткових витрат. В умовах воєнного стану питання захисту майнових прав громадян стає особливо актуальним. Держава має забезпечити механізми, які дозволяють людям реалізовувати свої права незалежно від місця проживання чи ситуації, пов'язаної з тимчасовою окупацією територій.

Тому важливо вдосконалювати законодавство у сфері спадкового права та підходи судової практики щодо перевірки документів. [3] На сьогодні судовий порядок підтвердження юридичних фактів залишається одним із основних способів захисту спадкових прав громадян України. Але велика кількість таких справ показує, що окремі процедури потребують спрощення, щоб людям було легше захищати свої права. Отже, спадкування на тимчасово окупованих територіях є складним питанням у цивільному праві України.

Основні труднощі виникають через обмежений доступ до нотаріальних органів, відсутність можливості своєчасно оформити спадкові справи та проблеми з отриманням або підтвердженням документів, які необхідні для відкриття і ведення спадкової справи. Часто люди стикаються з тим, що документи, видані на таких територіях, не можуть бути одразу використані в Україні, тому виникає потреба додатково підтверджувати факти через інші джерела або звертатися до суду.

Саме суд у таких випадках стає основним способом захисту спадкових прав і дозволяє встановити юридичні факти, без яких оформлення спадщини неможливе. Також видно, що через воєнні дії і обмежену роботу державних органів процедура спадкування стає довшою і складнішою, ніж у звичайних умовах. Це створює додаткові проблеми для громадян, які намагаються реалізувати своє право на спадщину. У цілому можна сказати, що система спадкування в таких умовах працює, але не завжди ефективно.

Для її покращення потрібне спрощення процедур, пов'язаних із підтвердженням документів і доступом до нотаріальних послуг, а також більш чітка і стабільна судова практика, щоб подібні справи вирішувалися швидше і однаково.

Список використаних джерел:

1. Дзера О. В., Кузнєцова Н. С., Луць В. В. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. Київ : Юрінком Інтер, 2019.
2. Харитонов Є. О. Цивільне право України : підручник. Київ : Істина, 2016.

3. Борисова В. І. Спадкове право України : навч. посіб. Харків : Право, 2018.

4. Кухарєв О. Є. Особливості захисту спадкових прав в умовах воєнного стану //Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 7. С. 145–149.

Україна на шляху до Європи: роль державно-правових і гуманітарних наук у процесах євроінтеграції та реінтеграції Криму матеріали наук.-практ. конф.(м. Київ, 28 травня 2026 р.) відп. ред.: С. В. Губарєв